

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозька академія»

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: «Еволюція зовнішньої та безпекової політики держав Вишеградської четвірки»

Виконав студент курсу, групи ЗММВ-11 23-24рн

спеціальності 291 «Міжнародні відносини,

суспільні комунікації та регіональні студії»,

освітньо-професійної програми

«Міжнародні відносини»

Стрільчук Микола Миколайович

Керівник – доктор історичних наук, старший викладач,

Корнійчук Любов Володимирівна

Рецензент –

Робота допущена до захисту

протокол № _____ засідання кафедри міжнародних відносин від

_____ 20__ року

Завідувач кафедри міжнародних відносин: _____ Тетяна СИДОРУК

м. Острог – 2024

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТР – Азійсько-Тихоокеанський регіон

V4 – Вишеградська група

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – засоби масової інформації

МКС – Міжнародний кримінальний суд

НАТО – Північноатлантичний альянс

ОБСЄ – Організація безпеки та співробітництва в Європі

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РФ – Російська Федерація

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	2
Вступ.....	4
Розділ 1. Теоретичні засади вивчення зовнішньої та безпекової політики держави.....	11
Висновок до розділу 1.....	33
Розділ 2. Особливості зовнішньої та безпекової політики держав Вишеградської групи (2014-2022).....	35
2.1 Позиція держав V4 щодо анексії Криму та агресії РФ у Донецькій та Луганській областях України.....	35
2.2 Ключові зовнішньополітичні пріоритети держав V4 та безпекова політика після 2014 р.....	45
Висновок до розділу 2.....	59
Розділ 3. Зовнішня та безпекова політика держав Вишеградської групи після 24 лютого 2022 р.: проблеми та перспективи.....	61
3.1 Вплив повномасштабної російсько-української війни на європейське безпекове середовище та на єдність V4.....	61
3.2 Еволюція зовнішньої та безпекової політики Польщі та Чехії під впливом нових безпекових викликів.....	71
3.3 Особливості зовнішньої та безпекової політики Словаччини та Угорщини.....	78
Висновок до розділу 3.....	87
Висновки.....	90
Список використаних джерел та літератури.....	92
Додатки.....	98

ВСТУП

Актуальність теми. Російсько-українська війна, яка розпочалася у 2014 році, значно вплинула на геополітичний ландшафт Європи та викликала значні зміни у зовнішній і безпековій політиці багатьох країн. Держави Вишеградської групи (Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина) займають важливе місце в європейській безпековій архітектурі, і їх реакція на цей конфлікт варта детального аналізу. Вивчення змін у політиці цих країн під впливом конфлікту є важливим для розуміння їхніх сучасних зовнішньополітичних стратегій та підходів до регіональної безпеки.

Вишеградська група (V4) є важливим регіональним політичним і економічним об'єднанням у Центрально-Східній Європі. З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, окремі держави цієї групи провели значні зміни у своїй зовнішній та безпековій політиці, що виникли у відповідь на нові виклики безпеки та геополітичні зміни. Зміна безпекової ситуації в Європі стала одним із найбільших викликів для європейської безпеки з часів Другої світової війни. З огляду на географічну близькість держав Вишеградської групи до України та Росії, а також їхню інтеграцію в структури Європейського Союзу та НАТО, їхня зовнішня та безпекова політика зазнала значних змін.

Для цих країн важливо адаптувати свої стратегії у контексті нових загроз, таких як гібридні війни, кібератаки та інші форми агресії. Позиції держав Вишеградської групи щодо конфлікту, а також їхнє ставлення до санкцій проти Росії, надання допомоги Україні, гуманітарні ініціативи та зусилля щодо укріплення обороноздатності стали важливими компонентами зовнішньої політики цих країн. Зокрема, у країнах, таких як Угорщина, позиція уряду є більш проросійською, що спричиняє внутрішньополітичні та міждержавні суперечності в межах групи. Вишеградська група відіграє важливу роль у формуванні політики Європейського Союзу щодо Східного партнерства, надання гуманітарної допомоги Україні, а також забезпечення енергетичної

безпеки в умовах війни. Зміни в їхній зовнішній політиці можуть мати значний вплив на європейську та світову політичну ситуацію, зокрема в контексті намагань ЄС і НАТО відповісти на агресію Росії. Після російського вторгнення держави V4 активно працюють над зміцненням своїх військових потенціалів, включаючи співпрацю в рамках НАТО, а також адаптують свої стратегії безпеки в умовах нових реалій.

Аналіз стану наукової розробки проблеми. Дослідження країн Вишеградської групи, аналіз політичних процесів у цьому регіоні, а також вивчення їхніх відносин та співпраці з Україною в різних сферах є важливим напрямом для українських дослідників. Серед українських вчених, які вивчали досвід країн V4, зокрема в контексті їх інтеграційних прагнень до Європейського Союзу та НАТО, безпекових питань і засад співпраці, варто відзначити таких фахівців, як І. Артьомов [4], С. Зуб [17], М. Лендъел [28], Г. Максак, Т. Сидорук, М. Фесенко та інші. Значні зміни, що відбулися в державних політиках цих країн та на рівні їх регіонального об'єднання після початку російської агресії проти України, знайшли своє відображення в роботах таких авторів, як В. Андрейко, О. Близняк [5], Т. Жовтенко, Л. Корнійчук [24] та Н. Матвійчук [24], Н. Ніколаєнко та інші. Ці науковці проводили аналіз реакцій, політичних позицій, а також проблем і можливостей співпраці країн Вишеградської групи як між собою, так і з Україною в умовах війни з Росією.

Метою дослідження є аналіз еволюції зовнішньої та безпекової політики країн Вишеградської групи під впливом російсько-української війни.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз понять зовнішньої та безпекової політики, а також виявити їх значення у контексті сучасної міжнародної політики.
2. Оцінити історичний розвиток Вишеградської групи, її роль у європейській та міжнародній політиці, а також визначити ключові політичні та безпекові виклики для цих держав.

3. Проаналізувати позиції країн V4 щодо російсько-української війни, виявити спільне та відмінне.
4. Визначити як російсько-українська війна вплинула на безпекову та зовнішню політику держав Вишеградської групи, а також вплив цих змін на майбутнє співробітництво в рамках групи.

Об'єктом дослідження є зовнішня та безпекова політика держав Вишеградської групи.

Предметом дослідження є еволюція та ключові особливості зовнішньої та безпекової політики держав Вишеградської групи під впливом російсько-української війни, зокрема зміни в політичних та безпекових пріоритетах, механізмах співпраці з Україною та Росією, а також реакція на виклики, пов'язані з війною.

Теоретико-методологічна основа дослідження ґрунтується на поєднанні кількох підходів, що дозволяють всебічно оцінити еволюцію зовнішньої та безпекової політики держав Вишеградської групи під впливом російсько-української війни. Інтернаціоналістичний підхід дозволяє вивчити взаємодію країн Вишеградської групи в контексті міжнародних відносин, особливо їх співпраці з іншими країнами Європи та США, а також їх ставлення до конфлікту в Україні як частини глобальних процесів безпеки. Він також дає змогу оцінити політичні, економічні та військові стратегії, спрямовані на захист національних інтересів в умовах глобальної нестабільності. Конструктивістський підхід дозволяє розглянути, як держави Вишеградської групи формують свою політику на основі внутрішніх ідентичностей, історичних взаємозв'язків і культурних факторів, а також їх ставлення до європейських та євроатлантичних цінностей, зокрема у контексті російсько-української війни. Цей підхід дозволяє краще зрозуміти, як країни формулюють свою зовнішню і безпекову політику через призму ідеології, сприйняття загроз і відносин із сусідніми державами. Порівняльний підхід застосовується для аналізу відмінностей у зовнішній та безпековій політиці

різних країн Вишеградської групи, зокрема в їхніх реакціях на російсько-українську війну, у тому числі політичні, економічні та військові заходи, а також у відносинах з іншими європейськими державами. Системний підхід дозволяє аналізувати зовнішню політику держав як частину більшої системи міжнародних відносин, вивчаючи взаємозв'язок між різними елементами (державними інститутами, міжнародними організаціями, економічними і військовими акторами). Це дозволяє виявити, як зміни у зовнішній політиці одних держав можуть впливати на загальну політичну ситуацію в Європі та на глобальному рівні.

Метод історико-логічного аналізу використовується для оцінки динаміки розвитку зовнішньої та безпекової політики країн Вишеградської групи до і після початку російсько-української війни, визначення факторів, які сприяли зміні їхніх політичних пріоритетів та стратегій, а також формулювання висновків про перспективи подальшого розвитку співпраці. Метод контент-аналізу застосовується для вивчення офіційних заяв, документів, звітів та інших публікацій, що стосуються зовнішньої та безпекової політики держав Вишеградської групи, для виявлення основних наративів, стратегічних акцентів і змін в їхній політиці у відповідь на російсько-українську війну. Застосування цих підходів та методів дозволяє комплексно дослідити тему, виявити ключові чинники, що впливають на зміну політики держав Вишеградської групи, та спрогнозувати подальші тенденції в їх зовнішній і безпековій політиці.

Хронологічні рамки дослідження обумовлені початком російсько-української війни у 2014 р. та актуальними сучасними тенденціями у зовнішній та безпековій політиці держав Вишеградської групи під впливом повномасштабного російського вторгнення в Україну.

Географічні рамки дослідження охоплюють держави Центральної та Східної Європи.

Джерельна база дослідження складається з широкого спектра джерел,

що дозволяють всебічно проаналізувати еволюцію зовнішньої та безпекової політики держав Вишеградської групи під впливом російсько-української війни. До основних джерел можна віднести офіційні документи та заяви урядів країн Вишеградської групи, протоколи засідань, міждержавні угоди та декларації, які стосуються зовнішньої політики, безпеки, економічної співпраці, а також політичних реакцій на російсько-українську війну. Доповіді та рішення міжнародних організацій, до яких належать Європейський Союз, НАТО, а також інші регіональні й міжнародні інституції, до яких належать країни Вишеградської групи, є важливими джерелами інформації. Звіти міжнародних організацій, такі як ООН, Європейський Союз, НАТО, ОБСЄ та інших, що аналізують ситуацію в Україні, реакцію держав Вишеградської групи та їх зовнішньополітичні стратегії, також складають основу джерельної бази. Важливим джерелом є інтерв'ю, огляди й аналізи, що публікуються в провідних міжнародних та національних газетах, журналах, електронних ЗМІ та новинних агентствах, висвітлюють позиції урядів, аналізують зміни в зовнішній політиці та безпекових стратегіях країн Вишеградської групи. Інтерв'ю з експертами та дипломатами, а також офіційні сайти урядів країн Вишеградської групи, де публікуються новини, виступи політиків, офіційні заяви та документи, що стосуються їх зовнішньої та безпекової політики, є важливими джерелами. Доповнюють джерельну базу архівні матеріали, що містять дипломатичні документи, записи зустрічей високих посадовців, дипломатичні меморандуми, які дозволяють вивчати стратегії та підходи до зовнішньої політики та безпеки країн Вишеградської групи на різних етапах розвитку. Ці джерела надають об'єктивну та комплексну картину зовнішньої та безпекової політики країн Вишеградської групи, даючи можливість глибоко проаналізувати вплив російсько-української війни на їх стратегії та відносини з іншими державами.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі змін у зовнішній та безпековій політиці держав Вишеградської групи під впливом російсько-української війни. Практична значущість роботи полягає в тому, що її

результати можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо вдосконалення політики безпеки в регіоні та зміцнення міжнародних відносин.

Практичне значення дослідження еволюції зовнішньої та безпекової політики держав Вишеградської групи під впливом російсько-української війни полягає в тому, що воно надає цінні рекомендації для політиків, дипломатів та аналітиків, які займаються питаннями зовнішньої та безпекової політики. Результати дослідження можуть бути корисними для розробки стратегій і програм співпраці з країнами Вишеградської групи в рамках різних міжнародних ініціатив та організацій.

Дослідження також має важливе практичне значення для українських дипломатичних відомств і органів державної влади, оскільки допомагає краще зрозуміти зміну позицій держав-членів Вишеградської групи в умовах зростаючих безпекових викликів, викликаних війною в Україні. Це знання може бути використане для коригування дипломатичної стратегії України з урахуванням змін у зовнішньополітичних та безпекових пріоритетах країн цього регіону.

Практичне значення дослідження також полягає у підготовці освітніх матеріалів для вищих навчальних закладів, аналітичних центрів і наукових установ, що займаються вивченням міжнародних відносин, зовнішньої політики, євроатлантичної інтеграції, а також безпеки в умовах війни. Ці матеріали можуть бути використані для підготовки студентів, аспірантів і молодих науковців, які досліджують сучасні міжнародні конфлікти та їх вплив на політику країн Центрально-Східної Європи.

Завдяки комплексному аналізу зовнішньої та безпекової політики держав Вишеградської групи в умовах російсько-української війни, практичне значення дослідження полягає також у формуванні рекомендацій для міжнародної спільноти, яка може враховувати уроки цього конфлікту для запобігання аналогічним загрозам в інших регіонах.

Практична апробація. За матеріалами дослідження опублікована на науковому блозі Національного університету «Острозька академія» наукова

стаття «Вплив російсько-української війни на внутрішньополітичні трансформації в Словаччині»

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Кінець XX – початок XXI століття стали періодом значного ускладнення архітектури та природи міжнародних зв'язків, зокрема міждержавних. Глобалізаційні тенденції змушують держави адаптуватися до транснаціональних викликів і враховувати нову динаміку світових політичних процесів. У світі, де транснаціоналізація поступово стає ключовим фактором формування нового світового порядку, конфлікт між глобалістичною та державоцентричною моделями світоустрою виглядає неминучим.

У сфері міжнародно-політичної науки триває дискусія між двома основними підходами – світовою політикою та міжнародними відносинами. Її центральною темою є визначення ролі держави на міжнародній арені та співвідношення її впливу з роллю недержавних акторів у системі глобального управління. Якщо міжнародні відносини зосереджуються на взаємодії між основними суб'єктами міжнародної політики, тобто державами, то світова політика аналізує систему зв'язків, які виникають на міжнародній арені незалежно від територіальних кордонів. Таким чином, міжнародні відносини підкреслюють важливість міждержавної співпраці як основи міжнародної системи, тоді як світова політика пропонує альтернативну концепцію, у якій функції держави поступово зменшуються під впливом нових глобальних акторів [21].

Однак обидва підходи мають свої обмеження, зокрема у визначенні предмету дослідження та точності отриманих знань. Це вимагає подальшого уточнення їх предметного поля. Крім того, і міжнародні відносини, і світова політика базуються на таких теоретичних підходах, як реалізм (у сучасній формі – неореалізм), лібералізм (переважно неолібералізм), світ-системна теорія та постмодернізм [40, 44]. У результаті ці концепції не суперечать одна одній, а лише переосмислюють зміст і структуру міжнародних процесів [1].

Це ж саме стосується поняття «зовнішньополітична діяльність», яку

доцільно аналізувати в межах уже усталених теоретичних підходів. Серед ключових наукових праць, присвячених цій темі, можна відзначити дослідження В. Головченка, М. Дорошка, В. Копійки, О. Коппель, М. Мальського, В. Манжолі, О. Пархомчук, Г. Перепелиці [37], М. Рижкова та О. Шевчука. У той же час постійні зміни у міжнародному середовищі, як кількісні, так і якісні, вимагають подальших наукових досліджень для уточнення місця та ролі держави на світовій арені, а також розробки підходів до оцінки ефективності її зовнішньополітичної діяльності.

Зовнішньополітична активність держави на міжнародній арені визначається її позицією в сучасній системі міжнародних відносин. Структура цієї системи обумовлює вибір державою стратегій реалізації своїх національних інтересів як у двосторонній, так і в багатосторонній дипломатії.

Г.М. Перепелиця, аналізуючи ранжування держав у системі міжнародних відносин, виходить із їх здатності впливати на міжнародні процеси. Діапазон цього впливу визначає місце держави в ієрархії міжнародної системи [37]. У теорії міжнародних відносин виділяють три основні моделі класифікації держав: функціональну, поведінкову та ієрархічну [45]. Кожна з них має свої особливості. Функціональна і поведінкова моделі є політично мотивованими. У поведінковій моделі ранг держави залежить від її діяльності в системі міжнародних відносин, тоді як ієрархічна модель визначає місце держави на основі її статусу в структурі міжнародної системи.

Л. Гелбер [49] вказував на залежність між зовнішньополітичним потенціалом і статусом держави: великі держави вирізняються своїми значними можливостями, тоді як середні держави відрізняються за одним або кількома критеріями зовнішньополітичної діяльності, водночас координуючи свої рішення з великими державами [59]. Б. Вуд, представник функціональної моделі, стверджував, що середні держави часто відіграють активну роль у наднаціональних структурах, зосереджуючи зусилля на сферах, важливих для їхніх національних інтересів [56].

Функціональна модель цінна тим, що дозволяє визначити держави,

здатні значно впливати на міжнародні процеси. Великі держави мають суттєвий вплив у своєму регіоні, середні – здатні впливати на сусідів першого і другого геополітичного порядку, тоді як малі держави дотримуються конформістської зовнішньополітичної позиції, орієнтуючись на найближче геополітичне оточення.

Прихильники поведінкової моделі зосереджуються на особливостях поведінки держав у міжнародній системі. Вони наголошують, що великі й середні держави орієнтовані на активну міжнародну діяльність. Зовнішню політику середньої держави характеризують як прагнення до багатостороннього вирішення проблем, компромісних позицій у суперечках та ролі «слухняного міжнародного громадянина». Натомість великі держави віддають перевагу зовнішньополітичній конкуренції для чіткого просування своїх національних інтересів [41].

Б. Вуд описував середні держави як посередників у врегулюванні міжнародних конфліктів і таких, що просувають свої інтереси через міжнародні організації [56]. К. Прат підтримував цю думку, вважаючи ефективною стратегією середніх держав участь у діяльності міжнародних структур для просування своїх інтересів [52].

Ієрархічна модель розглядає зовнішню політику держав через призму їхнього місця в структурі міжнародної системи [41].

У порівнянні характеристик зовнішньополітичної діяльності середніх і малих держав виділяють такі аспекти. Середні держави активно діють на міжнародному та регіональному рівнях, впливають на ухвалення глобальних рішень, беруть участь у багатосторонніх ініціативах, проявляють активну позицію щодо питань національних інтересів і нерідко формують коаліції щодо великих держав. Натомість малі держави зосереджуються на внутрішньому розвитку, мають обмежений вплив навіть у найближчому геополітичному середовищі та орієнтуються на міжнародну співпрацю в розширеному форматі.

Малі держави, як свідчать як наукові дослідження, так і емпіричні дані,

характеризуються обмеженими дипломатичними та матеріальними ресурсами, що змушує їхніх лідерів зосереджуватися передусім на захисті територіальної цілісності, а не на досягненні масштабних зовнішньополітичних цілей.

Загалом зовнішньополітична діяльність держав визначається їхніми інтересами, які виникають як результат впливу міжнародної системи на державу та її прагнення чинити цьому впливу опір. Основним зовнішньополітичним інтересом будь-якої держави є забезпечення власної безпеки, що включає високий рівень захищеності від зовнішніх загроз і збереження національних цінностей.

Аналіз зовнішньої політики та ухвалення зовнішньополітичних рішень здійснюється за трьома основними підходами: класичним, компаративним і структурно-функціональним. На методологічному рівні ці підходи розрізняються за холістичною чи індивідуалістичною перспективою, а на предметному рівні – за акцентом на бюрократичних структурах, процесах або індивідуальних політичних акторах. Американський дослідник Г. Аллісон виділяє три теоретичні моделі аналізу ухвалення зовнішньополітичних рішень:

1. Класична модель, де зовнішня політика розглядається як раціональний, свідомий вибір актора (держави чи уряду).
2. Бюрократична модель, де зовнішня політика є результатом взаємодії й обмежень бюрократичних процесів.
3. Плюралістична модель, яка розглядає зовнішню політику як наслідок конкурентної взаємодії політичних еліт і державних інституцій [41].

Сучасна теорія зовнішньої політики трактує її в трьох аспектах:

- політичному – як конкретний курс держави на міжнародній арені;
- структурному – як форма діяльності суб'єкта міжнародних відносин у взаємодії із зовнішнім світом;
- культурологічному – як відображення етноконфесійних, історичних і антропологічних характеристик суб'єкта.

Наукові роботи, що досліджують зовнішню політику, здебільшого

зосереджені на аналізі її конкретного змісту, пояснюючи політичний курс держави через сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників. Попри практичну цінність таких досліджень, вони формують лише емпіричну основу, не претендуючи на теоретичне осмислення зовнішньої політики як явища. Водночас конкретно-політичний зміст, хоча і є важливим на практиці, часто виступає своєрідною оболонкою, яка приховує глибинні аспекти зовнішньої політики як прояву суб'єкта міжнародних відносин.

Зміст зовнішньої політики держави, як структури її діяльності у світі, визначається статусом і реальним становищем у системі міжнародних відносин. Ці характеристики впливають на вибір стратегії та пріоритетних напрямків зовнішньополітичної діяльності. Важливо, чи є держава великою, середньою або малою, а також чи виступає вона лідером або рядовим учасником регіональних і світових зв'язків.

У культурологічному підході до зовнішньої політики все більшого значення набувають аспекти загальної, соціальної та політичної психології, зокрема когнітивні особливості політиків, що впливають на ухвалення рішень.

Щодо засобів зовнішньополітичної взаємодії, фахівці виділяють кілька базових типів:

- Сила, переконання, обмін.
- Сила і переговори.
- Переконання, торг, погроза і насильство.

Ці засоби поєднуються у стратегіях, які визначають відповідність між поставленими цілями та способами їх досягнення.

Для України, яка обрала європейський шлях розвитку і перебуває у процесі зміцнення свого суверенітету, зовнішня політика набула особливої ваги через повномасштабну збройну агресію з боку Росії. Цей конфлікт став не лише загрозою для безпеки, але й екзистенційним викликом, фактично перетворивши боротьбу за незалежність у ключовий етап сучасної історії. Основні цілі України на міжнародній арені включають:

1. Захист територіальної цілісності.

2. Інтеграцію до європейської та євроатлантичної спільноти.
3. Укріплення міжнародної коаліції на підтримку своєї боротьби.

У цьому контексті міжнародні коаліції та союзництво стали основними інструментами просування зовнішньополітичних інтересів України. Завдяки підтримці США та ЄС вдалося створити потужну коаліцію союзників, яка не лише сприяє зміцненню безпеки України, але й підтримує її прагнення стати повноправним членом європейської системи безпеки та демократичних цінностей [54].

Цей досвід підкреслює значення міжнародного партнерства як механізму забезпечення національних інтересів, особливо у конфліктах з асиметрією сил.

Аналіз наукової літератури, присвяченої союзницьким відносинам, демонструє багатогранність підходів до визначення сутності та характеру союзів у міжнародних відносинах. Більшість дослідників розглядають союзи як зв'язки між акторами, спрямовані на досягнення певних цілей, проте в деталях підходи значно варіюються залежно від інтенсивності стосунків і характеру цілей.

Види та інтенсивність союзів:

1. Вільне співробітництво – мінімальний рівень інтеграції, що дозволяє зберігати автономність дій [50].
2. Узгоджені дії – координація між партнерами без формалізації стосунків [47].
3. Закриті асоціації – обмежені партнерства, що характеризуються певною ексклюзивністю [53].
4. Формальні угоди – союзи, закріплені письмовими договорами [49].

Цілі союзів:

- Загальна політика – мета створення єдиної лінії поведінки [53].
- Національна безпека – захист від зовнішніх загроз [50].
- Специфічні цілі – наприклад, спільна перемога у війні [54].

Теоретичні підходи:

- Дж. Ліска у своїй праці «Participation in Alliances» розглядає союзи як

формальні об'єднання держав проти зовнішніх загроз. Основною детермінантою союзів він вважає конфлікти, а союз – механізм балансування сил. Недоліком підходу є включення загрози як частини визначення, що звужує трактування союзів до протистояння виключно зовнішнім викликам [51].

- М. Смолл і Д. Сингер пропонують контекстуальний підхід, заснований на емпіричних даних, зосереджуючи увагу на формальних критеріях союзів:
 1. Союз складається щонайменше з двох незалежних держав із визнаною суверенністю.
 2. Угоди повинні бути письмовими і формальними.
 3. Виключення становлять союзи, створені в період війни або за три місяці до її початку, а також деякі угоди, які не відображали реального розподілу сил [49].

Типи союзів:

1. Оборонні пакти – гарантія взаємного захисту в разі агресії.
2. Нейтральні союзи – угоди про взаємне невтручання у конфлікти.
3. Коаліції – тимчасові об'єднання для досягнення конкретної мети.

Вивчення союзів у міжнародних відносинах виявляє багатоманітність підходів до їхнього визначення та аналізу, що ґрунтуються на різних теоретичних і практичних аспектах. Попри це, всі концепції об'єднують певні риси, які характеризують союзництво як явище. О. Холсті, Т. Хопманн і Дж. Салліван визначають союзи через формальні угоди (відкриті чи таємні), що стосуються національної безпеки, та вважають, що союзниками можуть бути лише суверенні держави-нації. С. Уолт використовує терміни «союз» і «блок» синонімічно, розглядаючи їх як формальні чи неформальні домовленості про безпекове співробітництво між державами. Д. Гіблер та Дж. Васквуец акцентують увагу на військових зобов'язаннях, стверджуючи, що

союзи передбачають спільні дії у майбутньому. Е. Мюрез розглядає союзи як наслідок ідеологічного суперництва, підкреслюючи важливість спільності геополітичних доктрин та ідеологічних цінностей для їх утворення. Ч. Осгуд визначає союзи як тимчасові військові об'єднання проти реальної або уявної загрози, зазначаючи, що без «третьосилового» елемента загрози коаліція припиняє своє існування. Г. Снайдер наголошує на формальності союзів, підкреслюючи їхню прив'язаність до конкретних зобов'язань щодо використання чи невикористання військової сили проти зовнішніх загроз.

Спільними рисами союзів є такі характеристики: об'єднання заради досягнення певної кінцевої мети – «за» або «проти» когось/чогось; переважно тимчасовий характер існування, що залежить від умов зовнішнього середовища та внутрішньої ситуації союзників; однакове розуміння стратегічних інтересів, особливо у питаннях побудови світового порядку; координація дій у різних сферах життєдіяльності, спрямованих на досягнення спільних цілей; вплив на статус та роль держав-учасників у міжнародній системі, що дозволяє змінювати їхні можливості й позиції. Таким чином, союзництво виступає важливим інструментом у міжнародних відносинах, сприяючи координації та досягненню стратегічних цілей державами.

Наука розглядає зовнішню політику переважно у трьох основних аспектах: як конкретно-політичне наповнення курсу держави на міжнародній арені (поведінкова модель), як структуру діяльності суб'єкта міжнародних відносин у стосунках із зовнішнім світом (функціональний і ієрархічний підхід), а також культурологічно – як відповідність зовнішньої політики етноконфесійним, історичним та антропологічним характеристикам даного суб'єкта.

Сучасні глобалізаційні процеси, посилення взаємозалежності та формування інформаційного суспільства зумовлюють зростання ролі інформаційного складника у зовнішньополітичній діяльності. В умовах інформаційної цивілізації виникає феномен цифрової держави, де інформація, інформаційні технології та послуги стають основою ефективного

функціонування економіки та діяльності будь-якої структури. Це ускладнює реалізацію національних інтересів та виконання зовнішньополітичних завдань без професійного інформаційного супроводу та встановлення каналів інтерактивної комунікації [50].

Зміна реалій світового розвитку впливає і на теоретичні підходи до аналізу зовнішньополітичних рішень. Зокрема, дослідження постмодерністів висувають на передній план роль медійних ресурсів, які у сучасному зовнішньополітичному процесі виступають одночасно ресурсом і технологією для досягнення державних цілей.

Зовнішня політика визначається як сукупність рішень і дій, які ухвалює уряд держави в міжнародному середовищі, відповідно до національних інтересів. Також її можна визначити як сферу діяльності уряду, яка реалізується у відносинах держави з іншими акторами. Це зовнішня змінна проєкту, який кожна нація визначає у певний момент свого історичного розвитку. Як невід'ємна частина національного проєкту країни, зовнішня політика повинна насамперед відповідати прагненням до миру і безпеки, а також потребам політичного, економічного і соціального розвитку країни. Вона відображає міцність держави, яка інтегрована як нація, має стабільний уряд і суверенітет, що належить громадянам і виражається їхніми представниками через національні інтереси [50].

Цілі зовнішньої політики є різноманітними та взаємопов'язаними, що сприяє глобальному підходу для кожної держави. Оборона і безпека зазвичай є пріоритетними цілями, при цьому держави формують військові альянси та використовують «м'яку силу» для протидії загрозам. Економічні інтереси, включаючи торговельні угоди та міжнародну допомогу, є ключовими для ролі країни у світовій економіці. Крім того, багато держав розробили гуманітарні програми, базуючись на відповідальності за захист, надаючи підтримку менш потужним країнам через різні форми допомоги. Вивчення зовнішньої політики досліджує причини і методи, які лежать в основі міждержавної взаємодії, а аналітичні центри та академічні установи забезпечують дослідження і аналіз

для обґрунтування політичних рішень.

Ідея довгострокового управління міжнародними відносинами виникла разом із розвитком професійних дипломатичних корпусів, які займалися управлінням дипломатією [53].

У XVIII столітті через крайню турбулентність європейської дипломатії та постійні конфлікти практика дипломатії часто була фрагментованою через необхідність вирішувати окремі питання, які називали «справами». Таким чином, внутрішнє управління такими справами називали цивільними справами (селянські повстання, дефіцит казни, придворні інтриги), а термін зовнішні справи застосовували до управління тимчасовими питаннями за межами суверенних повноважень. Цей термін залишався широко вживаним у іспаномовних державах у XX столітті та досі використовується як назва відомств, які займаються управлінням зовнішніх відносин. Хоча спочатку він описував короткострокове управління конкретними питаннями, сьогодні ці відомства відповідають за повсякденне та довгострокове управління всіма міжнародними відносинами між державами.

Аналітичні центри (think tanks) час від часу залучаються урядовими організаціями, які займаються зовнішніми відносинами, для проведення досліджень і надання рекомендацій у розробці пропозицій щодо зовнішньої політики, пошуку альтернатив існуючій політиці або надання аналітичних оцінок еволюції міжнародних відносин [54].

Зовнішня політика держави повинна базуватися на глибокому знанні міжнародної реальності, в якій вона функціонує та на яку хоче впливати, тільки так нація може повною мірою скористатися можливостями та, по можливості, уникнути ризиків, що виникають.

З цієї точки зору, згідно з Андресом Розенталем, сутність зовнішньої політики полягає у політичному розрахунку осіб, які займаються її розробкою та реалізацією, щодо найкращого способу просування цінностей та прагнень до миру і розвитку людей своєї нації. Тому правильне і своєчасне визначення інтересів країни на світовій арені, разом з розробкою послідовної стратегії для

досягнення поставлених цілей, є однією з найскладніших і водночас однією з найвищих відповідальностей держави [49].

Зовнішня політика країни повинна мати спільні риси, серед яких можна зазначити такі:

- Вона не може бути відокремлена від внутрішньої політики держав.
- Це політика, якою керує група осіб, що перебувають при владі в даний момент. Через це політики можуть змінюватися від одного уряду до іншого.
- Система політик, яка визначається, повинна виконувати роль інструмента примирення між національними інтересами та глобальними інтересами.
- Має визначати конкретні цілі та стратегії для вирішення певної проблеми або досягнення конкретної мети.
- Таким чином, сукупність міжнародних норм, узгоджених через реалізацію суверенітету, є невід'ємною частиною внутрішнього законодавства держав [49].

Зовнішня політика тісно пов'язана з внутрішньою політикою кожної держави та з рішеннями її правителів, які приймаються на благо своїх громадян, під впливом історичних, географічних та інших факторів, що дозволяють утримувати стабільну політику, яка не шкодить власним громадянам і водночас дає їм можливість користуватися перевагами міжнародного простору, підтримуючи мирні відносини з іншими міжнародними суб'єктами.

Зовнішня політика країни є інструментом для досягнення певних національних цілей, що означає, що вона повинна бути достатньо гнучкою та розвиватися відповідно до змін у міжнародній системі, аби ефективно служити інтересам нації.

Процес прийняття рішень у зовнішній політиці включає наступні етапи:

1. *Оцінка політичного середовища на міжнародному та внутрішньому рівнях.* Зовнішня політика формується та реалізується в контексті

політичного середовища, яке має бути зрозумілим для держави, щоб визначити найкращі варіанти політики. Наприклад, держава може потребувати відповіді на міжнародну кризу.

2. *Визначення цілей.* Держава має багато цілей у зовнішній політиці. Вона повинна визначити, які з цих цілей залежать від міжнародного та внутрішнього політичного середовища на даний момент. Крім того, цілі зовнішньої політики можуть суперечити одна одній, що змусить державу пріоритетувати.
3. *Визначення політичних варіантів.* Держава повинна визначити, які політичні варіанти доступні для досягнення цілей (або комплексу цілей) у світлі поточного політичного середовища. Це передбачає оцінку здатності держави реалізувати різні варіанти політики та оцінку наслідків кожного з них.
4. *Формальне прийняття рішення.* Формальне рішення щодо зовнішньої політики приймається на певному рівні уряду. Зазвичай рішення щодо зовнішньої політики приймаються виконавчою гілкою влади. Найпоширенішими учасниками прийняття рішень у зовнішній політиці є: глава держави (наприклад, президент) або голова уряду (наприклад, прем'єр-міністр), кабінет міністрів або міністр.
5. *Застосування або впровадження обраної політики.* Після того, як було обрано варіант зовнішньої політики та прийнято формальне рішення, це рішення необхідно реалізувати. Зовнішня політика зазвичай розробляється та здійснюється спеціалізованими відділами в уряді, такими як Міністерство закордонних справ (в Європі) або Державний департамент (в США). Інші відомства можуть також брати участь у впровадженні зовнішньої політики, наприклад, міністерства з питань торгівлі, оборони та допомоги [41].

Аналіз зовнішньої політики передбачає вивчення того, як держава реалізує політику та своє зовнішнє поведіння, через ідентифікацію категорій. З цієї точки зору держава розглядається як головний і основний актор

міжнародних відносин. Однак, зважаючи на кількість і різноманітність акторів, які взаємодіють у сучасній міжнародній системі, цей аналіз не може ігнорувати дії, спрямовані на інші типи акторів. Роль держав у міжнародних організаціях, взаємодія з неурядовими організаціями та боротьба з організованою злочинністю або терористичними групами, наприклад, також є частиною порядку денного та формування зовнішньої політики держав.

Оскільки аналіз зовнішньої політики охоплює як міжнародну політику, так і внутрішні справи, академічна дисципліна розташовується на перетині теорії міжнародних відносин і публічної політики. Зовнішня політика черпає з таких дисциплін, як вивчення дипломатії, війни (або конфлікту), міжнародних організацій та економічних санкцій, кожна з яких має велике значення для здійснення зовнішньої політики держави.

З академічної точки зору, аналіз зовнішньої політики зазвичай вивчається в рамках політології та міжнародних відносин.

Модель раціонального актора ґрунтується на теорії раціонального вибору. Ця модель розглядає державу як основну одиницю аналізу, а міжнародні відносини як контекст для цього аналізу. Держава сприймається як єдиний монолітний актор, здатний ухвалювати раціональні рішення з метою максимізації своїх переваг і вартості [50].

Згідно з моделлю раціонального актора, держава використовує процес раціонального прийняття рішень, який включає:

1. *Визначення цілей і їх оцінка* – чітке формулювання цілей і визначення їх значущості для держави.
2. *Розгляд альтернатив* – оцінка різних варіантів дій, які можуть привести до бажаних результатів.
3. *Оцінка наслідків* – визначення можливих результатів кожної з альтернатив та їх вплив на національні інтереси.
4. *Максимізація вартості* – вибір найбільш вигідного варіанту, що забезпечує максимальну вигоду для держави.

Цей підхід вважається логічним і прагматичним, адже зосереджується на

тому, щоб держави досягали своїх цілей через ефективне та стратегічне використання своїх ресурсів [54].

Модель раціонального актора була об'єктом критики. Так, Майкл Кларк зазначає, що «модель схильна нехтувати низкою політичних змінних, до яких відносяться: політичні рішення, неполітичні рішення, бюрократичні процедури, продовження попередніх політик і великий випадок» [52]. Зважаючи на це, були запропоновані інші моделі для пояснення процесів ухвалення рішень у міжнародній політиці.

1. Модель політичних взаємозв'язків

Ця модель підкреслює важливість взаємодії між різними політичними акторами і обставинами, що визначають результати політичних рішень. Рішення є результатом компромісів між різними інтересами і позиціями політичних сил, а також зовнішніх факторів.

2. Модель бюрократичної політики

Ця модель зосереджується на внутрішньополітичних процесах та бюрократичних структурах, які можуть впливати на зовнішню політику держави. Бюрократичні організації можуть мати власні інтереси, що часто суперечать або не співпадають із політичними цілями держави.

3. Модель організаційного процесу

Ця модель наголошує на важливості організаційних процесів і процедур у формуванні політики. Вона вважає, що державні організації часто реагують на зовнішні обставини за допомогою вже наявних процедур, без глибокого аналізу та раціонального вибору.

4. Модель самопідсилення

Ця модель передбачає, що рішення держави можуть мати ефект самопідсилення: дії, які спочатку здаються корисними, можуть призвести до нових умов або змін, що посилюють поточний напрямок політики.

5. Модель політичного процесу

Цей підхід фокусується на динамічних взаємодіях між різними

політичними акторами (влада, громадськість, інші держави), які формують процес ухвалення рішень. Це дозволяє виявити, як різні групи та інтереси можуть впливати на зовнішню політику країни [50].

Супердержави здатні проектувати свою силу та здійснювати вплив у всьому світі, тоді як великі та середні держави мають помірний вплив на світові справи. Маленькі держави мають меншу здатність впливати на міжнародні події через обмежені економічні та військові ресурси. Тому вони часто підтримують міжнародні та багатосторонні організації. Бюрократії менших держав також є обмеженими, що обмежує їх здатність вести складну дипломатію. Такі держави можуть намагатися об'єднуватися з більшими країнами для отримання економічних та оборонних переваг або уникати участі у міжнародних суперечках, щоб зберігати дружні стосунки з усіма країнами.

Політичні інститути та форми управління відіграють важливу роль у зовнішній політиці країни. У демократіях як громадська думка, так і методи політичного представництва значно впливають на зовнішню політику.

Вважається, що демократичні країни менш схильні до військових конфліктів між собою порівняно з автократичними державами, які, як правило, менш схильні до використання правового підходу у своїй зовнішній політиці. У диктатурі зовнішня політика держави може значною мірою залежати від уподобань диктатора, що може робити політику менш передбачуваною і більш схильною до помилок, особливо якщо диктатор безпосередньо впливає на її формування [50].

З утворенням Європейського економічного співтовариства (попередника нинішнього Європейського Союзу) країни-члени спочатку зберегли контроль над своїми зовнішніми відносинами, вважаючи їх невід'ємною частиною національного суверенітету. Однак з часом і в рамках кожного з європейських договорів була закріплена політична складова європейської спільноти, що призвело до нинішнього Європейського Союзу. Країни поступово передали частину своїх початкових повноважень, зокрема й у сфері зовнішньої політики.

Зараз, відповідно до найновішого Лісабонського договору,

Європейський Союз має правосуб'єктність, власну інституційну структуру для зовнішньої діяльності (як Союз) і власну зовнішню політику, яку називають Зовнішньою політикою і політикою безпеки (ППБЗ або CFSP англійською) [42].

Нині зовнішню політику ЄС підтримують нові структури, зокрема Європейська служба зовнішньої дії (EEAS) та Вищий представник Європейського Союзу з питань зовнішніх справ і політики безпеки, який діє як своєрідний «міністр закордонних справ» Союзу.

У межах і поза межами Європейського парламенту було визначено мінімальну роль контролю за ППБЗ, зокрема, парламент має бути регулярно поінформований про зовнішньополітичні ініціативи та може подавати рекомендації. Однак, де Європейський парламент має справжні законодавчі повноваження, так це у затвердженні міжнародних угод, укладених Союзом (Рада Європейського Союзу потребує обов'язкового схвалення парламенту для їх укладення), а також у затвердженні щорічного бюджету Союзу, включаючи фінансування, пов'язане з ППБЗ [38].

Говорячи про визначення поняття безпекова політика, слід звернутися насамперед до класичних визначень, які використовувалися впродовж тривалого часу в працях багатьох науковців. Складність визначення цього поняття полягає в тому, що довгий час цей термін був частиною військової термінології, однак з розвитком політичних наук та вчень про міжнародні відносини ми можемо визначити такі основні концепції: Безпекова політика – це:

I. система міжнародних відносин, що базується на дотриманні всіма державами загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань та суперечок між ними за допомогою сили або погрози силою.

II. система міжнародних відносин, що ґрунтується на дотриманні всіма державами загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, яка забороняє використання сили або її погрози для вирішення конфліктів між

країнами.

III. система міжнародних договорів та угод, що забезпечує збереження миру, визнання суверенітету, недоторканності кордонів та територіальної цілісності держав, а також відмову від застосування сили або її погрози у вирішенні міжнародних суперечок [34].

З практичної точки зору застосування терміну «безпекова політика» можна пов'язувати з формами багатосторонньої дипломатії. Наприклад, можна згадати Гаазьку конференцію 1899 року, на якій вперше було підняте питання безпекової політики та її кодифікації. Хоча ця спроба виявилася неуспішною, як показує історія, вона заклала основи для розвитку безпекової політики з практичної та наукової точок зору, особливо щодо встановлення законів та правил ведення війни [3].

Створення Ліги Націй ще більше стимулювало інтерес науковців до безпекової політики. Ліга Націй була першою міжнародною міжурядовою організацією, заснованою з метою розвитку співробітництва, досягнення миру та забезпечення безпеки між народами. Основними завданнями були дотримання прав національних меншин і вирішення територіальних конфліктів у світі після Першої світової війни. Ліга була створена на Паризькій мирній конференції 1919-1920 років, а її ініціатором став 28-й президент США Вудро Вільсон.

З розвитком Ліги Націй зростало і розроблення нових концепцій безпекової політики та державної політики війни і миру. У 1928 році був підписаний «Пакт Бріана-Келлога», також відомий як Паризька угода про відмову від війни. Хоча він був підписаний поза межами Ліги Націй, ця угода стала важливим етапом у розвитку міжнародної безпеки. Угода, підписана 27 серпня 1928 року в Парижі 15 державами, стала першим міжнародним документом, що визнавав відмову від війни як основний інструмент національної політики. Угода отримала свою назву за іменами ініціаторів – міністра закордонних справ Франції Арістиди Бріана та державного секретаря США Френка Келлога [3].

Що стосується кодифікації в міжнародному праві, необхідно згадати дві конвенції про визначення агресії, підписані в 1933 році. Обидві ці конвенції були зареєстровані як угоди в рамках Ліги Націй. Протягом тривалого часу ці конвенції залишалися одними з найавторитетніших джерел міжнародного права в сфері забезпечення міжнародної безпеки. Усі ці акти знайшли своє відображення в Статуті ООН. Згідно зі Статутом, члени цієї міжнародної організації повинні утримуватися від ведення агресивної війни, оскільки війна суперечить цілям ООН. Завдяки цьому принципу, відмова від війни остаточно увійшла в норми міжнародних відносин та міжнародного права.

Ці принципи були закріплені і кодифіковані в Розділі I Статуту ООН (Статті 1 і 2), де зазначено:

- «Підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру».
- «Усі Члени Організації Об'єднаних Націй розв'язують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість».
- «Усі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй».
- «Організація забезпечує, щоб держави, які не є її Членами, діяли відповідно до цих Принципів, оскільки це може виявитися необхідним для підтримки міжнародного миру й безпеки».

Ці положення стали основою для розвитку міжнародної безпеки в ХХ столітті та визначили механізми, через які ООН сприяє мирному вирішенню

конфліктів і підтриманню стабільності в міжнародних відносинах [6].

Створення зброї масового ураження, зокрема ядерної, радикально змінило питання міжнародної безпеки та самого поняття війни. Вже в кінці ХХ століття стало зрозуміло, що національна безпека тісно пов'язана з міжнародною безпекою, а її підтримка залежить також від глобальної стабільності. Розробка нових концепцій всеосяжної міжнародної безпеки в 1980-х роках свідчила про швидкий розвиток цієї галузі міжнародних відносин. Сучасна наука та методи аналізу показують, що підтримання національної безпеки неможливе лише за допомогою військових засобів, навіть якщо ці засоби надзвичайно потужні.

При розгляді міжнародної безпеки науковці визначають її як систему заходів, спрямованих на підтримку миру, запобігання війнам та військовим конфліктам, а також на відновлення миру у випадку його порушення. Відсутність єдиної концепції міжнародної безпеки як такої є характерною рисою як історії, так і теорії міжнародних відносин. Натомість існує класифікація різних видів безпеки, що входять до структури міжнародної безпеки, зокрема: регіональна, екологічна, глобальна, національна та інші. Усі ці види мають спільне — вони базуються на історичних і нормативно-правових основах [54].

Що стосується глобальної безпеки в контексті міжнародної безпеки, то її можна визначити як систему та методику захисту від загроз світового масштабу, які торкаються всіх цивілізацій та людства загалом. Основними характеристиками таких глобальних загроз є загроза існуванню людства, націй та цивілізацій. Ці загрози можуть призвести до значних, часто незворотних соціально-економічних і біологічних втрат на планеті та потребують координованої співпраці всіх країн для їх розв'язання.

Серед сучасних глобальних проблем можна виділити кілька основних груп: політичні, етнічні, демографічні, економічні, соціальні, продовольчі та екологічні. Кожна з цих груп має свої специфічні аспекти, які безпосередньо впливають на різні сторони життя людства, такі як етнічні війни, енергетичні

кризи, проблеми освіти та охорони здоров'я тощо.

Розробка політики глобальної безпеки неможлива без участі більшості суб'єктів міжнародних відносин. Як елемент міжнародної безпеки, глобальна безпека є відносно новим поняттям, яке вперше стало обговорюватися в 1960-х роках. На сьогоднішній день це поняття має самостійну структуру і охоплює загальні проблеми, що виходять за межі традиційної міжнародної безпеки [50].

Політика глобальної безпеки охоплює різноманітні сфери життя, які можуть виявлятися на різних часових та просторових рівнях. Ось кілька ключових напрямів, на яких вона може бути спрямована:

- Екологія: Деградація земель, озонові діри, парниковий ефект, проблема регулювання промислових викидів, руйнування екосистем, екологічні лиха, геоактивність, геліоактивність, проблеми світового господарства.
- Економіка: Вичерпання факторів виробництва, глобальна конкурентоспроможність, економічна парадигма, інтеграція та дезінтеграція господарських ринків (наприклад, в Європі, Азії, Америці), нові моделі економічного розвитку, перерозподіл блага між традиційними та новими економіками, ресурсний потенціал цивілізації, сталий розвиток.
- Енергетика: Енергетична криза, безпека атомних електростанцій (АЕС), нові енергоблоки, наслідки виведення АЕС з експлуатації, аварії на атомних електростанціях (наприклад, Японія 1997, 2011; Україна 1986).
- Медицина: Контроль народжуваності, демографічні програми в країнах, що розвиваються, СНІД, старіння людини, санітарно-ветеринарний контроль для боротьби з пандеміями (пташиний грип, свинячий грип, COVID-19).
- Космос та космічні технології: Космічне сміття, забруднення космосу, розвиток ноосферно-космічної цивілізації.
- Озброєння: Контроль озброєнь, контроль атомних технологій («Атомний клуб»).
- Природа: Межі розуміння природи, самозародження речовини.

- Політика: Взаємоприспосування господарських механізмів та інституціональних структур на міжнародному рівні, гармонізація національної та міжнародної економічної політики, уніфікація господарського законодавства.
- Промисловість: Постіндустріальна модель розвитку, Третя промислова революція.
- Суспільство: Гіпотеза другого демографічного переходу, експорт демократії, зближення націй (асиміляційний характер глобалізації), перенаселення, продовольча проблема, соціально-економічний розвиток, цивілізаційний розвиток, технологічна революція.
- Технології: Інформатизація в глобальному вимірі, машинна ера, обмеженість сучасних технологій, технологізація [28].

Кожен з цих напрямів має важливе значення для забезпечення глобальної безпеки, оскільки проблеми в одній з цих сфер можуть значно вплинути на інші аспекти, що стосуються міжнародних відносин і загального стану безпеки в світі.

Масштабні загрози безпеки тісно пов'язані з регіональною безпекою, однак в різних регіонах ці загрози проявляються по-різному. Політика міжнародних акторів може мати лише частковий вплив на ці процеси.

Регіональна безпека – це безпека в межах конкретного географічного регіону світу. Вона має схожість з міжнародною безпекою, але й характеризується значними відмінностями, такими як різні форми прояву, баланси сил і традиції, властиві кожному регіону. Однією з особливостей є те, що забезпечення безпеки в регіоні можуть здійснювати як міжнародні організації (наприклад, ОБСЄ), так і об'єднання держав (як, наприклад, ОАЕ). Регіональна безпека займає важливе місце в діяльності міжнародних організацій, переплітаючись з основними питаннями їхньої роботи. Для підтримки безпеки в регіоні необхідна увага та інтерес з боку кількох держав.

Під поняттям «регіон» у контексті безпеки розуміється група держав, об'єднаних спільною системою безпеки, яка діє в даному регіоні і спрямована

на стримування та ліквідацію загроз, характерних для цього регіону [33].

Після закінчення Холодної війни звичайна конфігурація регіонів зазнала змін. Наприклад, регіони Близького та Середнього Сходу, які раніше розглядалися окремо, тепер об'єднуються в єдиний регіон, відомий як Великий Близький Схід або Близький і Середній Схід. Подібні процеси можна спостерігати і в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР). Проте деякі держави важко віднести до певного регіону. Яскравим прикладом є Туреччина, яка, в контексті безпеки, належить як до європейського, так і до євразійського регіону.

Одним із важливих аспектів міжнародної-регіональної безпеки є поняття «напруженості» регіону, яке визначає складність забезпечення безпеки в конкретних територіях. З одного боку, є регіони, що характеризуються стабільністю та безпекою, такі як Європа, а з іншого — регіони з високим рівнем напруженості, такі як Африка та Близький Схід, де конфлікти та загрози безпеці є постійною проблемою [50].

Пострадянський регіон здобув нові значення в контексті міжнародної безпеки, зокрема через зміни у військово-політичній ситуації, що відбуваються після розпаду СРСР. Активні та пасивні конфлікти, а також боротьба за перерозподіл сфер впливу, сприяють виникненню авторитарних режимів, що намагаються вчиняти агресивну експансію. Це створює загрози для безпеки не лише всередині регіону, але й для міжнародної стабільності в цілому.

Після розпаду СРСР в теорії міжнародних відносин та міжнародної безпеки з'явилися чіткіші уявлення про регіональну безпеку, і процеси поділу на субрегіональні виміри стали значущими. Це особливо характерно для таких субрегіонів, як Балтійський та Чорноморський, де є компактні, взаємопов'язані частини, що мають спільні виклики та загрози.

Загалом, міжнародна безпека є надзвичайно динамічним поняттям, що постійно змінюється. Постійні інтерпретації та адаптація термінології в таких галузях, як міжнародні відносини, політологія, історія та військові науки, сприяють розвитку цієї сфери. Тому міжнародна безпека не є статичним

поняттям, а еволюціонує разом із змінами в глобальній та регіональній політиці, технологіях та інших аспектах [51].

Висновок до розділу 1.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменувався складними трансформаціями у сфері міжнародних відносин, зумовленими глобалізацією, що викликала суперечності між глобалістичною та державоцентричною моделями світового порядку. У науковому дискурсі, присвяченому міжнародним зв'язкам, основними темами залишаються місце держави у світовій системі та вплив недержавних акторів на глобальне управління. Паралельно формуються концепції, що розглядають зовнішньополітичну діяльність держав через її національні інтереси та рівень залучення до міжнародних процесів.

Зовнішньополітична діяльність держави залежить від її статусу у міжнародній системі. Великі держави мають значний регіональний вплив, середні здатні впливати на сусідів, тоді як малі здебільшого обмежуються внутрішньою стабільністю. Кожна категорія держав адаптує свої стратегії відповідно до ресурсів, можливостей і геополітичного оточення.

Аналіз моделей класифікації держав (функціональної, поведінкової та ієрархічної) показує, що поведінка на міжнародній арені визначається не лише можливостями, але й роллю в системі міжнародних відносин. Такі моделі наголошують на відмінності між активною участю у багатосторонніх ініціативах середніх держав і переважно внутрішньою орієнтацією малих.

Союзи в міжнародних відносинах, зокрема для України, є важливими інструментами досягнення стратегічних цілей, таких як безпека, інтеграція до європейської спільноти та зміцнення міжнародної підтримки. Різноманітні теоретичні підходи (класичний, компаративний, структурно-функціональний) демонструють глибину та складність механізмів формування й функціонування союзів, що є важливими як у контексті безпеки, так і в аспекті співробітництва.

Загалом, дослідження міжнародних відносин та зовнішньої політики свідчить про складність адаптації держав до нових викликів глобалізації, підкреслюючи значення раціональних стратегій, багатосторонніх ініціатив і ефективного використання міжнародних механізмів для просування національних інтересів.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ (2014-2022)

2.1 Позиція держав V4 щодо анексії Криму та агресії РФ у Донецькій та Луганській областях України

Вишеградська група (також Вишеградська четвірка, V4, або Європейський квартет) – це об'єднання чотирьох центральноєвропейських держав: Польщі, Чехії, Угорщини та Словаччини, створене з метою поглиблення співпраці між цими країнами. Її заснування відбулося 15 лютого 1991 року в угорському місті Вишеград, під час зустрічі президента Польщі Леха Валенси, президента Чехословаччини Вацлава Гавела та прем'єр-міністра

Угорщини Йозефа Анталла. На зустрічі була підписана Вишеградська декларація, яка визначила головну мету об'єднання – інтеграцію до євроатлантичних структур, зокрема до Європейського Союзу та НАТО. Місто Вишеград обране не випадково, адже у період пізнього Середньовіччя воно двічі ставало місцем з'їздів монархів Центрально-Східної Європи. Зокрема, перший з'їзд 1335 року був спрямований на спільне протистояння претензіям західних сусідів. Водночас, спільність цілей зовнішньої політики, спільність історичного досвіду та географічна близькість спричинили появу нового регіонального утворення, яке після розпаду Чехословаччини отримало назву Вишеградська четвірка (Чехія і Словаччина). Були ухвалені домовленості про лібералізацію торгівлі в межах групи, що спричинило появу в 1993 році Центральноєвропейського порозуміння про вільну торгівлю (CEFTA). У період 1994-1998 років основні зусилля країн Вишеграда були спрямовані на інтеграцію з ЄС і НАТО, а не на лобювання взаємних інтересів, тому зустрічі лідерів держав відбувалися нерегулярно [7].

З XVI століття значна частина сучасних територій країн-учасниць Вишеградської групи входила до складу або перебувала під впливом Габсбурзької монархії зі столицею у Відні. Ця ситуація тривала до завершення Першої світової війни та розпаду Австро-Угорщини у 1918 році. Упродовж трьох років після закінчення Другої світової війни в 1945 році ці країни стали сателітами Радянського Союзу, утворивши Польську Народну Республіку, Угорську Народну Республіку та Чехословацьку Соціалістичну Республіку. У 1989 році падіння Берлінського муру та крах комунізму в Центральній та Східній Європі дозволили Польщі, Угорщині та Чехословаччині перейти до капіталізму та демократії. У грудні 1991 року відбувся розпад Радянського Союзу, що ще більше сприяло орієнтації цих трьох країн на Захід [4].

Вишеградська групу створили з метою подолання спадщини комунізму та впровадження реформ, необхідних для повноправного членства в євроатлантичних інституціях, таких як НАТО та ЄС.

Після розпаду Чехословаччини в 1993 році Чехія та Словаччина стали

незалежними членами альянсу, що збільшило кількість учасників з трьох до чотирьох. Усі чотири члени Вишеградської групи приєдналися до Європейського Союзу 1 травня 2004 року.

Після вступу всіх чотирьох країн Вишеградської групи до ЄС у 2004 році основна мета групи була досягнута. Відтоді діяльність Вишеградської групи зосереджується здебільшого на культурній співпраці через Вишеградський фонд, а також на експертному рівні у таких питаннях, як інфраструктура. Політична активність групи значно зросла під час європейської міграційної кризи 2015 року. Вишеградські країни рішуче виступили проти квот ЄС, які передбачали розподіл сирійських біженців із перенаселених південних країн ЄС по всій Європі. Втім, із зниженням актуальності теми міграції в наступні роки згуртованість групи зменшилася [18].

Економічна трансформація від комуністичного централізованого планування до демократичної ринкової економіки була однією з головних цілей співпраці країн Вишеградської групи та розглядалася як невід'ємна частина так званого «Повернення до Європи». Вишеградським країнам вдалося досягти різних рівнів успіху в подоланні економічного спаду після революції 1989 року впродовж 1990-х років. З інтеграцією до Європейського Союзу вони обрали модель зростання, орієнтовану на експорт і залежну від прямих іноземних інвестицій (FDI) [4]. Завдяки географічній близькості до Німеччини, а також рішенням їхніх еліт зберегти промислову спадщину, ці країни стали виробничими центрами для західноєвропейських компаній, насамперед для німецького автомобільного сектору. Ця стратегія відрізняє Вишеградські країни від інших (напів)периферійних економік, таких як країни Балтії (залежні від моделі, орієнтованої на борги) чи Південна Європа (модель, заснована на споживанні за рахунок боргів).

У 2009 році Словаччина прийняла євро як офіційну валюту, ставши єдиним членом групи, який зробив це. Усі чотири країни зобов'язані в майбутньому запровадити євро та приєднатися до євросони після виконання критеріїв конвергенції євро, відповідно до Договору про вступ до ЄС.

Після розпаду Радянського Союзу у 1991 році Україна та Росія підтримували тісні зв'язки. У 1994 році Україна погодилася приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як держава, що не володіє ядерною зброєю. Колишні радянські ядерні боєзаряди, що знаходилися на території України, були вивезені та демонтовані. Натомість Росія, Велика Британія та Сполучені Штати Америки зобов'язалися гарантувати територіальну цілісність і політичну незалежність України через Будапештський меморандум про гарантії безпеки. У 1999 році Росія підписала Харківський акт щодо європейської безпеки, який підтвердив «невід'ємне право кожної держави-учасниці вільно обирати або змінювати свої механізми безпеки, включаючи договори про альянси, залежно від їх еволюції» [35].

У наступні роки після розпаду СРСР декілька країн колишнього Східного блоку приєдналися до НАТО, частково у відповідь на регіональні загрози безпеці з боку Росії, такі як російська конституційна криза 1993 року, війна в Абхазії (1992–1993) та Перша чеченська війна (1994–1996). Володимир Путін заявляв, що західні держави порушили обіцянки не допускати вступу країн Східної Європи до НАТО.

Під час президентських виборів в Україні 2004 року виникли численні суперечки. У ході кампанії опозиційний кандидат Віктор Ющенко був отруєний діоксином TCDD; він пізніше звинуватив Росію в причетності. У листопаді прем'єр-міністр Віктор Янукович був оголошений переможцем, попри заяви спостерігачів про фальсифікацію голосів. У період, який отримав назву Помаранчева революція, масштабні мирні протести успішно оскаржили результати виборів. Після того, як Верховний Суд України анулював початковий результат через масові порушення, було проведено повторний другий тур, за результатами якого Ющенко став президентом, а Юлія Тимошенко – прем'єр-міністром, залишивши Януковича в опозиції.

Помаранчева революція часто згадується у зв'язку з іншими протестними рухами початку XXI століття в колишньому СРСР, які отримали назву кольорових революцій. За словами Ентоні Кордесмана, російські

військові розглядали такі революції як спроби США та європейських держав дестабілізувати сусідні країни та підірвати національну безпеку Росії. Президент Росії Володимир Путін звинувачував організаторів протестів у Росії 2011–2013 років у зв'язках з Ющенком, називаючи їх «помаранчевим сценарієм».

На саміті НАТО в Бухаресті 2008 року Україна та Грузія прагнули приєднатися до альянсу. Реакція серед членів НАТО була неоднозначною: західноєвропейські країни виступали проти надання Планів дій щодо членства (ПДЧ), щоб не провокувати Росію, тоді як президент США Джордж Буш підтримував вступ обох країн. У результаті Україна та Грузія не отримали ПДЧ, але НАТО зробило заяву, що «ці країни згодом стануть членами НАТО». Путін категорично виступав проти вступу України та Грузії до альянсу. Станом на січень 2022 року перспектива вступу України до НАТО залишалася віддаленою.

У 2009 році Янукович оголосив про намір знову балотуватися на посаду президента на виборах 2010 року, які він згодом виграв. У листопаді 2013 року в Україні почалася хвиля масових проєвропейських протестів у відповідь на раптове рішення Януковича не підписувати Угоду про асоціацію з ЄС, а натомість зблизитися з Росією та Євразійським економічним союзом. 22 лютого 2013 року український парламент переважною більшістю голосів схвалив остаточне укладення угоди з ЄС. Натомість Росія чинила тиск на Україну, погрожуючи санкціями. Радник Кремля Сергій Глаз'єв заявив, що у випадку підписання угоди Росія не зможе гарантувати існування України як держави [23].

21 лютого 2014 року, після декількох місяців протестів у рамках руху Євромайдан, Янукович і лідери парламентської опозиції підписали угоду про врегулювання кризи, яка передбачала проведення дострокових виборів. Наступного дня Янукович утік зі столиці перед голосуванням про його імпічмент, яке позбавило його повноважень президента.

23 лютого Верховна Рада України ухвалила законопроект про скасування

закону 2012 року, що надавав російській мові статус регіональної. Закон не набув чинності, однак сам факт запропонованого скасування викликав негативну реакцію у російськомовних регіонах України. Цю ситуацію ще більше посилили російські медіа, які заявляли про нібито загрозу етнічним росіянам в Україні.

27 лютого було створено тимчасовий уряд, а дострокові президентські вибори призначено на найближчий час. Наступного дня Янукович з'явився в Росії та на пресконференції заявив, що вважає себе чинним президентом України. У цей час Росія почала військову операцію в Криму. Лідери російськомовних східних регіонів України висловили вірність Януковичу, що стало каталізатором проросійських заворушень в Україні у 2014 році.

Наприкінці лютого 2014 року Росія почала окупацію Криму, що стало початком російсько-української війни. 22–23 лютого, у відносному вакуумі влади після відсторонення Януковича, російські війська та спецпідрозділи були перекинуті до кордону з Кримом. 27 лютого російські сили без розпізнавальних знаків розпочали окупацію Криму. Росія постійно заперечувала участь своїх військових, стверджуючи, що це були місцеві загони «самооборони». Вони захопили будівлі кримського парламенту і уряду, встановили блокпости для обмеження руху, ізолювавши півострів від решти України [23].

У наступні дні російські спецпідрозділи захопили аеропорти, центри зв'язку та заблокували українські військові бази, зокрема Південну військово-морську базу. Російські кібератаки вивели з ладу веб-сайти, пов'язані з українським урядом, ЗМІ та соціальними мережами, а також дали доступ до мобільних телефонів українських чиновників і депутатів, що порушило комунікацію. 1 березня парламент Росії дозволив використання збройних сил у Криму.

Російські спецслужби, контролюючи парламент Криму, відправили у відставку кримський уряд, призначили проросійський уряд Аксьонова та оголосили референдум щодо статусу Криму. Референдум, проведений в умовах

російської окупації, за твердженням призначеної Росією влади, показав підтримку приєднання до Росії. 18 березня 2014 року Росія анексувала Крим. Після цього російські війська захопили українські військові бази на півострові та взяли в полон українських військовослужбовців. 24 березня Україна наказала своїм військам залишити Крим, і до 30 березня всі українські сили покинули півострів.

15 квітня Верховна Рада України оголосила Крим тимчасово окупованою територією. Після анексії російський уряд розпочав мілітаризацію півострова та погрожував застосуванням ядерної зброї. Путін заявив про створення російського військового угруповання в Криму. У листопаді НАТО повідомило, що, ймовірно, Росія розміщує ядерну зброю на півострові. Після анексії Криму деякі члени НАТО почали надавати підготовку українській армії.

Наприкінці лютого 2014 року в великих містах східних і південних регіонів України почалися демонстрації проросійських і антиурядових груп. Перші протести в цих регіонах здебільшого були місцевими проявами невдоволення новим українським урядом. У цей час російське втручання обмежувалося підтримкою демонстрацій на риторичному рівні. Однак Росія скористалася цією ситуацією, розпочавши скоординовану політичну та військову кампанію проти України. Путін надав легітимності сепаратистам, назвавши Донбас частиною «Новоросії» і висловивши здивування, як цей регіон узагалі став частиною України.

У березні Росія продовжила накопичувати війська біля східного кордону України, і до квітня їх кількість досягла 30–40 тисяч. Це розгортання використовувалося як засіб загрози ескалації та дестабілізації реакції України. Українські сили змушені були відволікати ресурси на захист кордонів замість спрямування їх у зону конфлікту.

На початку березня українська влада розпочала жорсткі заходи проти проросійських протестів і заарештувала місцевих лідерів сепаратистів. Їхні місця зайняли особи, пов'язані з російськими спецслужбами та бізнес-інтересами. До квітня 2014 року керівництво сепаратистського руху перейшло

до громадян Росії, які отримували підтримку з боку російських добровольців і військових ресурсів, включно з чеченськими та козацькими бійцями. За словами командира так званої Донецької Народної Республіки (ДНР) Ігоря Гірка, без цієї підтримки рух у квітні розпався б, як це сталося в Харкові й Одесі [4].

Сепаратистські групи провели суперечливі референдуми в травні 2014 року, результати яких не були визнані Україною чи будь-якою іншою державою-членом ООН.

У квітні 2014 року в східній Україні розпочався збройний конфлікт між підтримуваними Росією сепаратистами та Україною. 12 квітня п'ятдесят осіб зі складу проросійських збройних формувань захопили міста Слов'янськ і Краматорськ. Ці добре озброєні люди, серед яких були російські військові «добровольці» під командуванням колишнього полковника ГРУ Ігоря Гірка («Стрелкова»), прибули з окупованого Росією Криму без розпізнавальних знаків. Гіркін заявив, що саме ця операція дала початок війні на Донбасі: «Я той, хто натиснув на гачок війни. Якби наш підрозділ не перейшов кордон, все б затихло» [4].

15 квітня тимчасовий уряд України оголосив про початок Антитерористичної операції (АТО). Однак українські війська були погано підготовлені та розташовані, що призвело до швидкого застою операції. До кінця квітня Україна оголосила, що втратила контроль над областями Донецькою та Луганською. Уряд перевів армію у стан «повної бойової готовності» через можливе російське вторгнення та відновив призов до Збройних сил.

У травні, коли конфлікт між сепаратистами та українським урядом загострився, Росія застосувала «гібридний підхід», поєднуючи дезінформацію, нерегулярні формування, регулярні війська та військову підтримку. Перший бій за Донецький аеропорт став переломним моментом, адже це було перше велике зіткнення між сепаратистами та українськими силами, в якому брала участь значна кількість російських «добровольців». За даними України, влітку

2014 року, під час піку конфлікту, від 15% до 80% бойовиків становили російські найманці. Із червня Росія почала поступово постачати зброю, бронетехніку та боєприпаси [4].

17 липня 2014 року сили, контрольовані Росією, збили пасажирський літак Malaysia Airlines рейсу MH17 над східною Україною. Розслідування та пошук тіл розпочалися в зоні конфлікту, де бойові дії тривали.

До кінця липня українські війська просувалися до міст, намагаючись перерізати шляхи постачання між ними, ізолювати Донецьк та відновити контроль над українсько-російським кордоном. До 28 липня українські сили взяли під контроль стратегічну висоту Савур-Могила, а також місто Дебальцеве, важливий залізничний вузол. Ці успіхи української армії поставили під загрозу існування «ДНР» та «ЛНР», що спонукало Росію почати артилерійські обстріли українських військових з її території з середини липня [10].

Починаючи з 2021 року, Росія почала масштабне військово-нарошування сил поблизу кордонів України, зокрема на території сусідньої Білорусі. Російські офіційні особи неодноразово заперечували плани нападу на Україну. Президент Росії Володимир Путін висловлював іредентистські погляди та заперечував право України на існування. Він вимагав, щоб Україна назавжди була позбавлена можливості вступу до військового альянсу НАТО. На початку 2022 року Росія визнала ДНР та ЛНР незалежними державами.

На думку багатьох дослідників, хоча країни Вишеградської четвірки V4 загалом підтримували європейські прагнення України, їхні позиції щодо російсько-української війни, як у її гібридній фазі з 2014 року, так і під час повномасштабного вторгнення з 2022 року, суттєво відрізнялися. Тому доцільно говорити не про єдину позицію, а про різні підходи окремих держав-членів групи. Українська дослідниця О. Близняк зазначає, що Вишеградська група не змогла досягти консенсусу щодо російсько-української війни і санкцій проти Росії. На її думку, різноманітність поглядів членів V4 до повномасштабного вторгнення 2022 року свідчить про відсутність єдності в

цьому питанні [5].

Огляд позицій країн Вишеградської групи з 2014 року до 24 лютого 2022 року демонструє таку картину: Польща вважала російську агресію екзистенційним викликом і зайняла найактивнішу позицію, послідовно підтримуючи санкції проти Росії, засуджуючи порушення територіальної цілісності України та називаючи Росію агресором. Її підхід у цей період залишався найбільш чітким і безкомпромісним серед членів V4.

Словацька позиція, навпаки, значною мірою залежала від поглядів її керівництва. Наприклад, під час другого прем'єрства Роберта Фіцо (2012–2018) країна дотримувалася проросійських та антиукраїнських наративів, мотивуючи це економічними інтересами. Проте зі вступом Андрея Кіски на посаду президента у 2014 році ситуація змінилася: Кіска підтримав санкції проти Росії, закликав вивести війська з України та наполягав на виконанні Мінських домовленостей. Водночас, прем'єр-міністри, які змінили Фіцо, зокрема Петер Пеллегріні та Ігор Матович, у своїх висловлюваннях продовжували проросійський курс.

Угорщина, зі свого боку, хоча й засудила російські дії, зберігала залежність від російських енергоресурсів та капіталу, що впливало на її позицію. Крім того, етнополітичні питання відігравали значну роль у формуванні її підходу до конфлікту.

Чехія, незважаючи на участь у санкціях проти Росії, демонструвала неоднозначну позицію, особливо через проросійські заяви президента Мілоша Земана, який називав події в Україні «громадянською війною» і вважав санкції обтяжливими [36].

Протягом 2014 – початку 2015 років держави-учасниці Вишеградської групи у офіційних заявах підтримали територіальну цілісність України у контексті анексії Криму та війни на Донбасі. Зокрема, 4 березня 2014 р. прем'єр-міністри країн V4 зробили спільну заяву щодо України, у якій висловили глибоку стурбованість порушенням територіальної цілісності України та тим, що російський парламент санкціонував військові дії на

українських територіях [55].

30 жовтня 2014 р. у Братиславі у рамках V4 було проведено зустріч міністрів закордонних справ держав-учасниць, що була присвячена українському питанню. Під час зустрічі обговорили проблеми російсько-української війни та підкреслили вирішальну роль ОБСЄ у моніторингу та перевірці виконання Мінських угод [57]. Також держави пришвидшили формування Вишеградського батальйону і оголосили про приєднання до нього з 2016 р. України. У грудні 2014 р. прем'єр-міністри держав-учасниць Вишеградської групи на засіданні у Братиславі оцінили політику Російської Федерації як таку, що порушує суверенітет і територіальну цілісність України, а також пізніше оприлюднювали інші заяви щодо потреби дотримання Росією норм міжнародного права [29].

Таким чином, попри початкову підтримку територіальної цілісності України та її європейського вибору, країни Вишеградської групи не змогли досягти єдності щодо оцінки дій Росії в Україні та застосування санкцій. Після перших реакцій на анексію Криму та окупацію Донбасу наступна хвиля активізації уваги V4 до війни почалася наприкінці лютого 2022 року. Сьогодні питання України залишається актуальним у діяльності Вишеградської четвірки, про що свідчать регулярні зустрічі у форматах V4 та V4+Україна, нормативно-правові акти та офіційні заяви, прийняті після початку повномасштабного вторгнення.

2.2 Ключові зовнішньополітичні пріоритети держав V4 та безпекова політика після 2014 р.

Кожна з держав Вишеградської групи має свої особливості політичної системи та зовнішньополітичні пріоритети. Польща зосереджується на трансатлантичному партнерстві, Угорщина прагне до збалансованих відносин з Росією, Чехія акцентує увагу на європейській інтеграції, а Словаччина підтримує політику нейтралітету [19].

Основними викликами для безпеки Вишеградської групи є загроза з боку

Росії, тероризм, кіберзагрози та міграційна криза. Ці виклики вимагають скоординованої відповіді та спільних зусиль у сфері безпеки. Російсько-українська війна почалася в 2014 році з анексії Криму Росією та подальшого конфлікту на сході України. Цей конфлікт має значний вплив на безпеку та стабільність у Європі.

Держави Вишеградської групи висловили підтримку Україні та засудили дії Росії. Польща активно підтримувала санкції проти Росії, Чехія та Словаччина зберігали помірковану позицію, а Угорщина дотримувалася більш збалансованого підходу.

Російсько-українська війна спричинила посилення військової співпраці між державами Вишеградської групи та НАТО. Збільшення оборонних витрат, участь у спільних навчаннях та розгортання військових контингентів стали основними заходами для зміцнення безпеки [19].

Відносини держав Вишеградської групи з Росією значно погіршилися, водночас співпраця з Україною значно активізувалася. Це включає підтримку реформ в Україні, надання гуманітарної допомоги та участь у миротворчих місіях.

Польща активно підтримує Україну в її боротьбі проти російської агресії. Варшава виступає за посилення санкцій проти Росії та зміцнення трансатлантичного партнерства. Польща також збільшила свої оборонні витрати та активізувала співпрацю з НАТО.

Угорщина зберігає більш збалансований підхід у відносинах з Росією, прагнучи підтримувати економічні зв'язки. Однак, Будапешт також підтримує санкції проти Росії та співпрацює з НАТО у сфері безпеки.

Чехія активно підтримує Україну та виступає за посилення європейської інтеграції. Прага збільшила оборонні витрати та бере участь у спільних військових навчаннях з партнерами по НАТО. Чеська Республіка також зміцнила свої оборонні структури та співпрацює з Україною в рамках військових і технічних проектів. Однак, вона стикається з внутрішніми політичними викликами, що можуть впливати на стабільність зовнішньої

політики.

Словаччина також підтримує Україну, але її позиція в контексті санкцій проти Росії є менш рішучою порівняно з Польщею. Братислава збільшила свої оборонні витрати та активізувала співпрацю з НАТО. Водночас, Словаччина зосереджується на зміцненні внутрішньої безпеки та боротьбі з кіберзагрозами [17].

Вишеградська група активно розвиває військове співробітництво, включаючи проведення спільних навчань та обмін розвідувальною інформацією. Це сприяє підвищенню рівня готовності до реагування на можливі загрози та зміцненню колективної оборони.

Держави Вишеградської групи реалізують низку спільних проєктів у сфері оборони та безпеки, включаючи розробку нових військових технологій та покращення інфраструктури. Важливою складовою є співпраця в галузі кібербезпеки та боротьби з тероризмом.

Вишеградська група має потенціал для подальшої інтеграції та зміцнення співпраці у сфері безпеки. Перспективними напрямками є розвиток спільних оборонних структур, поглиблення координації у сфері зовнішньої політики та активізація участі в міжнародних миротворчих місіях.

Дослідження показало, що російсько-українська війна значно вплинула на зовнішню та безпекову політику держав Вишеградської групи. Кожна з цих держав провела суттєві зміни у своїй політиці, зосередившись на зміцненні обороноздатності та активізації співпраці з НАТО і ЄС [4].

Відбулося зміцнення співпраці між державами Вишеградської групи у військовій сфері, включаючи проведення спільних навчань та розвиток спільних оборонних проєктів. Була поставлена мета, виступати з єдиною позицією на міжнародних форумах для захисту спільних інтересів та зміцнення регіональної безпеки.

У розвитку кібербезпеки акцент поставлено на інвестування у технології кібербезпеки, щоб створювати спільні центри реагування на кіберзагрози. Важливим є продовжувати підтримувати Україну в її боротьбі проти російської

агресії через надання військової, економічної та гуманітарної допомоги. Обов'язково постійно потрібно працювати над посиленням санкційного режиму проти Росії у співпраці з міжнародними партнерами.

Адже Вишеградська група ніколи не була абсолютно однорідним об'єднанням, насамперед у сфері зовнішньої політики (розширення НАТО і ЄС, розвиток двосторонніх відносин із державами Західної Європи та США тощо). Водночас, упродовж багатьох років V4 функціонувала як платформа для обговорення широкого кола питань, котрі для держав Центральної та Східної Європи мають спільний інтерес. Таке обговорення сприяло узгодженню поглядів держав – членів об'єднання, випрацюванню консолідованої позиції четвірки в рамках ЄС і НАТО. Це підвищувало політичну вагу регіону, коли йшлося про розбіжності в поглядах з офіційними європейськими структурами [14].

Тому з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну політичний діалог усередині Вишеградської групи зазнав трансформацій через розбіжності в підходах держав щодо безпеки й реагування на російську агресію. Особливо помітними стали суперечності двох «особливих» партнерів – Угорщини та Польщі. Для останньої агресія з боку РФ є екзистенційним викликом. Реагування на агресію має стратегічне значення для Польщі та є «червоною лінією» у тривалих добросусідських відносинах з Угорщиною [14].

Напруга у відносинах між державами V4, що виявляється в певному зниженні інтенсивності політичних контактів на вищому рівні та взаємній критиці, стимулювала пошук нового підходу до взаємодії в рамках Вишеградської четвірки. Такий підхід має тенденцію відходу від політичної співпраці на високому рівні, зміщення центру уваги з існуючих розбіжностей на питання, які становлять спільний інтерес, і часто перебувають у неполітичній площині. Держави V4 зосереджуються на обговоренні проблем, щодо яких у минулому успішно досягали консенсусу: галузевій співпраці у сферах економіки, енергетики, інфраструктури, культурних й освітніх проєктів

тощо, а також на формулюванні спільних очікувань від політики Євросоюзу, зокрема щодо міграції та реагування на енергетичну кризу.

З моменту свого утворення в 1991 р. Вишеградська група працювала над подоланням спадщини тоталітаризму та комунізму; поліпшенням взаєморозуміння, співпраці та відносин між державами V4; координувала дії між державами з метою вступу в європейські та євроатлантичні структури. З 2004 р. розпочався процес пошуку нової ролі об'єднання з урахуванням успішної інтеграції держав до Євросоюзу і Північноатлантичного альянсу.

Серед інтересів держав на той час були:

- підтримка спільної центральноєвропейської ідентичності;
- вироблення спільних підходів у рамках ЄС і НАТО;
- регіональні ініціативи, зокрема спрямовані на сусідні держави та їх євроінтеграцію;
- залучення інших держав на ситуативній платформі до свого порядку денного.

Сьогодні спостерігається черговий етап переоцінки Вишеградською групою власних пріоритетних інтересів і цілей з огляду на нові реалії політичного і безпекового середовища. У декларації прем'єр-міністрів Польщі, Угорщини, Словаччини і Чехії з нагоди 30-ї річниці V4 у 2021 р. наголошувалося на тому, що держави шукатимуть відповіді на спільні виклики та продовжуватимуть тісну співпрацю у сферах, які становлять спільний інтерес:

- суспільство, економіка та інновації (включно з розвитком цифровізації і транскордонної співпраці);
- навколишнє середовище, енергетика і транспорт (розвиток транспортної інфраструктури, сприяння енергетичній диверсифікації, кліматичній нейтральності тощо);
- внутрішня та зовнішня безпека (консенсусна міграційна політика, розвиток обороноздатності V4 в рамках НАТО та ЄС, посилення співпраці в регіональних безпекових форматах);

- міжнародна співпраця та солідарність (серед іншого, сприяння процесу розширення ЄС і НАТО, поглиблення співпраці з державами Східного партнерства і Західних Балкан) [16].

Отже, сьогодні V4 функціонує як платформа для узгодження спільних зусиль Польщі, Угорщини, Словаччини та Чехії з широкого кола питань, які стосуються внутрішньої і зовнішньої політики, безпеки, економіки, енергетики, культури, інновацій тощо, а також для просування спільних інтересів чотирьох держав у рамках європейських і євроатлантичних структур.

Динаміка та інтенсивність співпраці держав у форматі V4 не були рівномірними протягом усього періоду існування Вишеградської групи і залежали від об'єднуючих факторів, які виникали у той чи інший період часу. Одним із таких найбільш серйозних зовнішніх факторів стала міграційна криза 2015–2016 рр., коли держави Вишеградської групи продемонстрували солідарність та готовність відстоювати свою точку зору єдиним голосом на противагу ініціативам західноєвропейських гравців у рамках Євросоюзу. Однак відтоді такого рівня єдності політичних позицій всередині V4 не вдавалося повторити. А з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України взагалі йшлося ледь не про призупинення роботи об'єднання.

Щодо позиції держав – членів Вишеградської групи щодо російської агресії, то поширеною є теза про те, що відносини між державами в рамках V4 до 24 лютого 2022 р. розглядалися у форматі «2+2» (зважаючи на спільну польсько-угорську «опозиційну» політику до ініціатив ЄС та словацько-чеську налаштованість на зближення з позиціями західноєвропейських партнерів). Наразі ж відносини між четвіркою мають формат «3+1», де Угорщина перебуває в опозиції до Польщі, Чехії та Словаччини [18].

Особливо помітним із 24 лютого 2022 р. став «розкол» у політичних відносинах між Польщею та Угорщиною. Відносини між обома країнами спочатку були тісними та набули характеру «особливих» у 2015 р. після повернення до влади в Польщі партії «Право і справедливість». Маючи ідеологічну близькість та схожі підходи до просування своїх національних

інтересів всередині ЄС, уряди обох держав розглядали один одного як пріоритетних партнерів у рамках багатосторонніх форматів співпраці (зокрема і V4) та часто спільно координували свої дії в європейських структурах. Однак, з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України розбіжності у питаннях реагування на ситуацію серйозно вплинули на рівень польсько-угорського політичного діалогу. Разом зі своїми словацькими та чеськими колегами польські урядовці відкрито критикували позицію угорської

Отож, ми розуміємо, що Вишеградська група – це є неформальне регіональне об'єднання Польщі, Угорщини, Словаччини та Чехії, утворене задля спільної роботи у сферах, які становлять взаємний інтерес, у рамках загальноєвропейської інтеграції зазначених держав. Вишеградська група не є інституціолізованим об'єднанням, а являє собою майданчик для відкритих обговорень і консультацій на різних рівнях – найвищому (саміти за участю очільників держав та урядів), парламентському, міністерському, експертному та громадському (контакти неурядових організацій, аналітичних центрів, культурних інституцій тощо). Одна з держав щороку головує в об'єднанні, визначаючи пріоритетний для всієї четвірки порядок денний, який узгоджується всіма членами заздалегідь. Рішення в рамках об'єднання ухвалюються консенсусом [14].

У рамках V4 з 2000 р. функціонує Міжнародний Вишеградський фонд, який забезпечує спільне фінансування діяльності неурядових організацій та окремих осіб держав-членів об'єднання з метою підтримки розвитку культури, наукових і освітніх проєктів, транскордонної співпраці, туризму, суспільних зв'язків між державами. Вишеградська група виробила також формат співпраці з третіми державами (V4+). Проводилися консультації з Німеччиною і Францією; Бельгією, Нідерландами і Люксембургом; державами Північної Європи і Балтії, Західних Балкан, Східного партнерства (зокрема з Україною).

Також у рамках V4 діє Вишеградська бойова група чисельністю 1,5 тис. осіб, яку залучали на рівні Європейських сил швидкого реагування до бойових чергувань у 2016 р. та 2019 р. Сторони, скасовували спільні заплановані

зустрічі та заходи, а в липні 2022 р. прем'єр-міністр Польщі М. Моравецький підтвердив, що «шляхи Польщі та Угорщини розійшлися через різне ставлення до війни в Україні» [15].

Слід підкреслити, що протягом останніх 25 років країни Вишеградської групи пройшли непростий шлях трансформацій, який суттєво відрізняється від початкових уявлень про зміни, а також від планів, запропонованих Брюсселем. Обговорення того, що саме ці країни втратили чи здобули, є дещо недоречним, адже їхній розвиток радше можна оцінювати як процес еволюційних змін. Сьогодні складно повністю оцінити інші параметри, оскільки політичні й економічні реалії за цей час значно змінилися.

З огляду на цей досвід, можна зробити висновок, що після першого десятиліття членства в Європейському Союзі позиції країн V4 помітно зміцнилися. Вони не лише посилили свої регіональні зв'язки, але й стали вагомими учасниками транс'європейської коаліції, яка активно впливає на процеси європейської інтеграції [20].

У цьому контексті відбувся і певний поворот у стосунках країн групи з Брюсселем. Якщо на початкових етапах мова йшла про адаптацію до європейських стандартів, то тепер усе більше уваги приділяється асиметричній конвергенції та перегляду підходів до співпраці з урахуванням специфіки країн V4. Це також спонукає ЄС шукати більш гнучкі моделі інтеграції, враховуючи виклики сучасності [14].

Наразі країни V4 активно працюють над механізмами координації в межах ЄС. Вони проводять регулярні консультації перед засіданнями ключових європейських інституцій, щоб узгоджувати позиції та діяти спільно. Цей підхід забезпечує тісну координацію не лише між урядами, а й між національними представництвами країн у Брюсселі.

Особливу роль у цьому відіграє Словаччина, яка є єдиною з групи, що приєдналася до єврозони. Польща також має намір стати її частиною, тоді як Чехія та Угорщина демонструють більш обережний підхід. Політична єдність групи, яка існувала за правоцентристських урядів, дещо послабилася після

приходу до влади лівоцентристських сил у Словаччині.

Важливість позицій Вишеградської групи підтверджує й той факт, що її досвід враховується в розробці стратегічних напрямів європейської зовнішньої політики. Наприклад, програма Східне партнерство, ініційована Польщею та Швецією, свідчить про довіру західних партнерів до країн V4 та делегування їм частини стратегічних завдань [2].

Однак сьогоднішня ситуація в Центральній Європі свідчить, що Вишеградська група опинилася на новому етапі свого розвитку, який може суттєво вплинути на її майбутнє. Попри складнощі, такі як екологічні суперечки чи виклики пандемії COVID-19, група продовжує функціонувати як важливий регіональний союз.

Серед основних цілей Вишеградської групи наразі виділяють підтримку сильної групи в межах Європи, адаптацію до нових викликів, розвиток співпраці у сфері цифрових технологій та інновацій, а також зміцнення внутрішньої згуртованості. 30-річчя існування V4, відзначене у 2021 році, стало доказом працездатності цього об'єднання та його здатності вирішувати важливі міжнародні завдання [6].

Зауважимо, що не лише Вишеградська група, а й сучасний ЄС стикається з численними викликами, що включають політичні, економічні та ідеологічні проблеми, які ставлять під сумнів успішність процесів глобалізації в європейському контексті. Традиційно Франція, Німеччина, Великобританія та Італія виступали основними рушійними силами ЄС. Однак сучасна ситуація показує, що навіть цей «двигун» може не вистачати для того, щоб самотужки забезпечити інтеграцію всіх членів ЄС. На глобальному рівні дезінтеграційні процеси стають все більш помітними, і Європа не є винятком. У цьому контексті спостерігається зростання тенденцій до відцентровості, що є одним із проявів дезінтеграції. Хоча Європейський Союз на формальному рівні залишається сильним союзом, існують різні механізми впливу на держави-члени, що підриває цю концепцію. Багато дослідників вказують на унікальність успішного розвитку інтеграції в ЄС без жорсткого

централізованого контролю, що є важливим аспектом цієї інтеграції [18].

У останні роки в Європі спостерігається підвищена популярність націоналістичних політичних партій, що може свідчити про зростання націоналістичних настроїв серед певних верств населення. Це також є реакцією на економічні, соціальні та міграційні проблеми, з якими стикаються європейські країни. Водночас активізація сепаратистських рухів, які прагнуть більшої автономії або навіть відокремлення, може бути частиною цього процесу. Причини цього можуть бути культурними, історичними, економічними або політичними розбіжностями між регіонами та центральною владою. Однак, важливо зазначити, що ці тенденції не є універсальними для всієї Європи. Їхній масштаб і вплив залежать від конкретних країн і умов. Європейський Союз і його держави-члени активно працюють над вирішенням цих викликів, намагаючись забезпечити стабільність, співпрацю і єдність в межах континенту. Однак, незважаючи на ці проблеми, процес інтеграції в Західній Європі продовжується. Європейський Союз є унікальним прикладом інтеграційного процесу, якого не можна знайти в інших регіонах світу. Проте є і тенденції до інтеграції в інших частинах світу, хоча їх масштаби значно менші.

Вишеградська група була спочатку створена для прискореного вступу своїх членів до ЄС, але після досягнення цієї мети група продовжила існування, хоча її роль дещо змінилася. Після розширення ЄС у 2004 році інтеграційні процеси сповільнилися, і Вишеградська група стала виступати як форма опозиції Брюсселю. Незважаючи на те, що група не має формальних інститутів, вона залишається важливим політичним суб'єктом, особливо в кризових ситуаціях. Вишеградська група не проводить окремої зовнішньої політики від загальноєвропейської, хоча її країни можуть мати специфічні контакти на двосторонній основі або в рамках загальноєвропейської дипломатії. Виняток становить лише специфічна суб'єктність групи, зумовлена впливом американської зовнішньої політики.

Країни Вишеградської групи 30 років тому розпочали свій шлях, який

був пов'язаний із постійними змінами сценаріїв через різноманітні внутрішні та зовнішні фактори. Ці країни одночасно стали свідками та учасниками протистояння Схід-Захід, а також пережили найбільші кризи ХХІ століття. Оскільки процеси інтеграції та адаптації досі тривають, оцінка їхніх досягнень і прогалин лишається складною і багатогранною [12].

У політичному житті країн Вишеграду останніми роками спостерігається тенденція до переконливих перемог на виборах, що призводить до концентрації влади. Це викликає занепокоєння через можливе узурпування влади або розвиток авторитарних тенденцій, адже в регіоні реформування часто здійснюється за допомогою авторитарних методів. У той же час, ці країни все ще активно шукають своє місце в міжнародній політиці, що ускладнюється через зовнішньополітичну ситуацію.

Попри це, Вишеградські країни вже стали важливим регіональним суб'єктом, асоціюючись із відносною стабільністю, критичним підходом і ініціативністю. Якщо ці тенденції продовжаться, можна очікувати появу особливого «Вишеградського стилю» в політиці, культурі та креативній економіці, який буде впливати на європейську і міжнародну арену.

Вишеградські країни не обов'язково повинні бути схожими на своїх сучасних партнерів по ЄС чи радикально відмінними від минулого. Їхня стратегія полягає в пошуку власної ніші в міжнародних відносинах, якої вони були позбавлені багато десятиліть. На тридцятому році свого існування ці країни вже досягли певних успіхів у цьому напрямку [28].

Міграційні процеси відіграють важливу роль у соціально-економічному та політичному житті країн Вишеградської групи. Під час соціалістичного періоду переміщення населення було обмежене, але після приєднання цих країн до ЄС міграційні потоки значно зросли. В особливості, зросла трудова міграція до країн Західної Європи, таких як Німеччина, Франція, Італія та Великобританія. Міграція до країн Північної Америки спостерігається в меншій мірі.

Проте порівняно з іншими країнами ЄС, такі країни, як Румунія,

Угорщина, Чехія та Словаччина, проявляють меншу активність у міграційних процесах, що зумовлено їх обмежувальною політикою, особливо після європейської міграційної кризи. Ці країни стикалися з нерівністю в соціально-економічному розвитку після вступу до ЄС, що призвело до диференціації рівня доходів і збільшення трудової міграції.

Міграційна криза 2015 року стала унікальним викликом для ЄС, і країни-члени були змушені об'єднати зусилля для пошуку рішень. ЄС застосував тимчасові заходи для контролю над зовнішніми кордонами та врегулювання міграційної ситуації, включаючи угоду з Туреччиною, яка допомогла полегшити напругу і встановити процедури для надання притулку та повернення мігрантів.

Проте між країнами ЄС існували глибокі політичні розбіжності щодо міграційної політики. Деякі країни-члени відмовлялися приймати пропорційну кількість мігрантів, що ставило під сумнів принцип єдності Європи і створювало ризик для подальшого розколу союзу та виникнення конфліктів.

Міграційні процеси в країнах Вишеградської групи стали важливим аспектом соціально-економічного розвитку цих країн у післяприєднувальний період до Європейського Союзу. Спостерігається значний вплив міграції як у контексті робочої сили, так і в культурному, соціальному та політичному вимірах.

В першу чергу, країни V4 стали важливими джерелами трудової міграції до західноєвропейських країн, таких як Велика Британія, Німеччина, Австрія, Франція, Італія та Швеція. Це включає трудову міграцію поляків, чехів та словацьких громадян, які працюють на сезонних роботах або знаходять постійну роботу в цих країнах, зокрема в таких областях, як будівництво, сільське господарство та обслуговування [27].

Зі свого боку, країни V4 також стали країнами, які приймають мігрантів, зокрема, Польща стала лідером серед інших країн групи, що приймають іноземців. Причиною цього є підвищений попит на кваліфіковану робочу силу в цих країнах, де є потреба у трудових ресурсах, що особливо стосується

галузей, які потребують робітників середньої кваліфікації.

Міграційна криза 2015 року суттєво вплинула на ситуацію в країнах V4, зокрема Угорщина, яка зазнала найбільшого впливу від мігрантів, що проходили через її територію. Уряд Угорщини зробив акцент на захисті своїх кордонів та реалізації політики повернення мігрантів до їхніх батьківщин, а також підтримці політики розселення біженців у найближчих країнах, таких як Сирія та Ірак.

Економічний розвиток країн V4 також сприяє залученню мігрантів, зокрема завдяки стабільному зростанню ВВП. Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина демонструють позитивну динаміку економічного зростання. Високі темпи зростання ВВП в Польщі та Угорщині (близько 4,5% у 2019 році) приваблюють мігрантів, які шукають роботу та кращі економічні умови. Чеська Республіка, в свою чергу, має найвищий рівень ВВП на душу населення серед країн V4, що свідчить про вищий рівень життя.

Ці процеси демонструють важливу роль міграції в розвитку країн V4, де зростання економіки та попит на робочу силу стимулюють як імміграцію, так і еміграцію в межах ЄС.

Країни Вишеградської групи досягли значного зниження рівня безробіття завдяки активним заходам на ринку праці та реалізації Стратегії ЄС 2020. Ця стратегія була спрямована на досягнення високого рівня зайнятості, економічного зростання та соціально-економічних цілей, що сприяло значному скороченню безробіття в цих країнах. Наприклад, у 2019 році Чехія мала найнижчий рівень безробіття серед країн V4 – 2%, Угорщина – 3,4%, Польща – 3,3%, а Словаччина – 5,8% [3].

Ці країни стали привабливими для трудових мігрантів, зокрема з України, завдяки стабільній економіці, високим рівням зайнятості, наявності розвинутих галузей, що потребують робочої сили, а також географічній близькості та спільній історичній та культурній спадщині. Враховуючи більші заробітні плати та кращі умови праці порівняно з Україною, багато українців вирішують шукати роботу саме в країнах V4.

Із введенням безвізового режиму, міграційні потоки стали активнішими, і найбільше українців обирають Польщу як місце працевлаштування. Польща стала головним напрямком для українських трудових мігрантів, зокрема, близько 39% українських мігрантів обирають цю країну. Чехія, Угорщина та Словаччина також приймають українських трудових мігрантів, але в менших кількостях.

Це збільшення міграційних потоків сприяло покращенню ситуації на ринку праці в країнах V4, де працевлаштування іноземців допомогло збалансувати ринок праці, знизити рівень безробіття та соціальну напругу, а також забезпечити стабільність в економічному розвитку регіону.

Країни Вишеградської групи також отримували економічну вигоду від грошових переказів своїх мігрантів, які працювали в розвинених країнах ЄС. Ці грошові перекази становлять важливу частину валютних надходжень для країн-експортерів робочої сили, покращуючи їх платіжний баланс та сприяючи зростанню національного доходу.

Міграційна криза стала серйозним випробуванням для європейської солідарності. Країни ЄС, намагаючись врегулювати міграційні потоки, зустрілися з великими розбіжностями, особливо в питаннях розподілу біженців. Це відображає глибоку різницю в національних підходах до міграції та захисту національних інтересів. Зокрема, багато країн ЄС надають великого значення збереженню своєї національної ідентичності, що призводить до складних політичних рішень щодо інтеграції мігрантів.

На тлі цих розбіжностей, Європейська комісія запропонувала схему розподілу біженців, яка мала на меті справедливий перерозподіл мігрантів серед країн ЄС. Проте ця схема зустріла значну критику з боку країн Вишеградської групи, які вважали її несправедливою та незбалансованою. Наприклад, Угорщина організувала референдум з цього питання, але результати були визнані недійсними через низьку явку.

Ці розбіжності продовжують створювати напруженість між країнами ЄС, особливо в контексті національної безпеки та збереження суверенітету, що

ускладнює процес прийняття єдиних рішень на європейському рівні щодо міграційної політики.

Отже, загалом усі держави Вишеградської групи засудили дії РФ щодо України і підтримали український суверенітет та територіальну цілісність. Однак, залежність від російських енергоносіїв, проросійські владні настрої, проблеми у ЄС загалом, зумовили те, що загалом зовнішня та безпекова політика держав після 2014 р. змінилася мало. Вони продовжували співпрацювати із РФ, обґрунтовуючи це національними інтересами.

Висновок до розділу 2.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що Вишеградська група зіткнулася зі значними викликами щодо формування єдиної позиції стосовно російсько-української війни. Попри спільну декларативну підтримку європейського вибору України та засудження порушення її територіальної цілісності, відсутність консенсусу між країнами-членами V4 стала очевидною. Причини цього полягають у геополітичних, економічних та внутрішньополітичних чинниках, які вплинули на підходи кожної країни окремо.

Польща, для якої російська агресія стала екзистенційним викликом, проявила найбільшу рішучість і послідовність у підтримці України. Її безкомпромісна позиція базувалася на чіткому розумінні загрози з боку Росії для регіональної безпеки. Польща активно підтримувала санкції проти Росії, засуджувала її дії та займала провідну роль у дипломатичній підтримці України. Ця країна стала зразком для інших членів V4 у контексті реагування на російську агресію.

Словацька позиція виявилася неоднорідною через зміни у внутрішньополітичному керівництві країни. Політика Роберта Фіцо була виразно проросійською і антиукраїнською, що суперечило європейським прагненням України та ставило під сумнів солідарність V4. Водночас із приходом Андрея Кіски на пост президента риторика змінилася: Кіска підтримав санкції проти Росії, засудив агресію і наголошував на важливості

виконання Мінських домовленостей. Проте ця зміна не стала системною через повернення проросійських настроїв серед наступних прем'єрів.

Угорщина, яка відчутно залежить від російських енергоресурсів та капіталу, продемонструвала найбільш стриману позицію. Хоча офіційно вона засудила російські дії, її фактична підтримка України була обмеженою. Вплив етнополітичних інтересів, а також прагматичний підхід до збереження добрих відносин із Росією стали визначальними для позиції Угорщини, що викликало критику з боку інших членів V4.

Чехія також не змогла уникнути внутрішніх суперечностей. Хоча країна приєдналася до санкцій проти Росії, проросійська риторика тодішнього президента Мілоша Земана, який називав конфлікт в Україні «громадянською війною», підривала спільну позицію групи. Водночас, інші політичні сили в Чехії демонстрували більш проукраїнську позицію, що свідчило про внутрішню політичну боротьбу в країні.

Таким чином, Вишеградська четвірка не змогла стати монолітним регіональним блоком у питанні реагування на російсько-українську війну. Відсутність узгодженості між її членами, викликана як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, призвела до розриву в спільних зусиллях щодо протидії російській агресії. Водночас події після 24 лютого 2022 року стали новим викликом для групи, зумовивши як подальшу поляризацію позицій, так і пошук нових форматів співпраці. Регулярні зустрічі у форматах V4 та V4+Україна свідчать про важливість українського питання для країн Вишеградської групи, однак повноцінна інтеграція їхніх зусиль у цьому напрямі залишається відкритим питанням.

РОЗДІЛ 3. ЗОВНІШНЯ ТА БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 Р.: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1 Вплив повномасштабної російсько-української війни на європейське безпекове середовище та на єдність V4

24 лютого 2022 року Путін оголосив про «спеціальну військову операцію» для «демлітаризації та денацифікації» України, заявивши, що Росія не планує окупацію країни. Російське вторгнення, яке почалося після цього, було засуджене на міжнародному рівні; багато країн ввели санкції проти Росії та надали Україні гуманітарну й військову допомогу. Стикаючись із запеклим опором, Росія на початку квітня відмовилася від спроби захоплення Києва. З серпня українські сили почали звільняти території на північному сході та півдні країни. Наприкінці вересня Росія заявила про анексію чотирьох частково окупованих областей, що було засуджено міжнародною спільнотою. З того часу російські наступальні дії та контрнаступи України привели лише до незначних змін територіального контролю [38].

Вторгнення також спричинило напади на території Росії з боку українських або підтримуваних Україною сил, зокрема транскордонний рейд у Курську область у серпні 2024 року. Росія неодноразово здійснювала навмисні та невибіркові атаки на мирних жителів далеко від лінії фронту. Міжнародний кримінальний суд (МКС) відкрив розслідування воєнних

злочинів і видав ордери на арешт Путіна та кількох інших російських посадовців.

Російське повномасштабне вторгнення в Україну суттєво загостило російсько-українську війну, яка триває з 2014 року. Це стало найбільшим і найсмертоноснішим конфліктом у Європі з часів Другої світової війни, спричинивши сотні тисяч військових втрат та десятки тисяч жертв серед українських цивільних. Станом на 2024 рік російські війська окупуєть близько 20% території України. З населення в 41 мільйон приблизно 8 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами, а понад 8,2 мільйона людей залишили країну, створивши найбільшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни.

Наприкінці 2021 року Росія зосередила війська поблизу кордонів України, висунувши вимоги, зокрема заборону на вступ України до НАТО. 24 лютого 2022 року, після неодноразових заперечень планів вторгнення, президент РФ Володимир Путін оголосив про початок «спеціальної військової операції». Операцію було виправдано підтримкою самопроголошених «республік» Донецька і Луганська, які з 2014 року брали участь у конфлікті на Донбасі. Путін, апелюючи до іредентистських та неоімперіалістичних поглядів, ставив під сумнів легітимність України як держави, звинувачував її у «нацизмі» та репресіях проти російськомовного населення, заявивши про цілі «демілітаризації та денацифікації» України. Вторгнення розпочалося авіаударами та наступом із півночі через Білорусь на Київ, із півдня з Криму та зі сходу в напрямку Донбасу й Харкова. Україна запровадила воєнний стан, оголосила загальну мобілізацію та розірвала дипломатичні відносини з Росією.

До квітня 2022 року російські війська відступили з півночі України та околиць Києва, зіштовхнувшись із запеклим опором і логістичними труднощами. Після відступу відкрилися факти масових звірств, зокрема Бучанської різанини. На південному сході Росія почала наступ на Донбас, а Маріуполь був захоплений після руйнівної облоги. Росія продовжувала завдавати ударів по цивільних та військових об'єктах далеко від лінії фронту,

включно з енергетичною інфраструктурою. Наприкінці 2022 року Україна провела успішні контрнаступи на півдні та сході, звільнивши більшість Харківської області. Росія оголосила про незаконну анексію чотирьох частково окупованих областей. У листопаді Україна звільнила Херсон.

У червні 2023 року Україна розпочала новий контрнаступ на південному сході, проте досягла обмежених результатів. У серпні 2024 року, після незначного, але стабільного просування Росії на сході, Україна здійснила транскордонний наступ у Курській області РФ. Управління ООН з прав людини повідомляє про численні порушення прав людини на окупованих Росією територіях України.

Міжнародна спільнота засудила вторгнення. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію із закликом до повного виведення російських військ. Міжнародний суд ООН наказав Росії припинити військові дії, а Рада Європи виключила Росію зі свого складу. Багато країн запровадили санкції проти Росії та Білорусі, надаючи Україні гуманітарну та військову допомогу. Протести проти війни прокотилися світом, включно з Росією, де вони супроводжувалися масовими арештами й посиленням цензури [38].

Через вторгнення виникли звинувачення у геноциді. Міжнародний кримінальний суд розпочав розслідування злочинів проти людяності, воєнних злочинів і викрадення українських дітей. МКС видав ордери на арешт шістьох осіб, включно з Володимиром Путіним.

Неспровоковане вторгнення Російської Федерації в Україну стало не лише загрозою для територіальної цілісності України, але й серйозним викликом для безпеки та стабільності Європи. Цей акт агресії порушив міжнародне право, поставив під сумнів ефективність існуючих механізмів стримування конфліктів і став випробуванням для солідарності країн ЄС і НАТО.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 2 березня 2022 року засудила дії Росії, визначивши їх актом агресії, що суперечить основним принципам Статуту ООН. Документ закликав до негайного та повного виведення

російських військ із території України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Цю резолюцію підтримали 141 країна, що свідчить про широку міжнародну солідарність із Україною. Лише п'ять держав проголосували проти – Росія, Білорусь, Сирія, Еритрея та Північна Корея. Такий склад противників підкреслює ізоляцію РФ на міжнародній арені та її союз із режимами, відомими систематичним порушенням прав людини [5].

Для країн Вишеградської четвірки військова агресія Росії стала тривожним сигналом. Лідери Польщі, Чехії та Словаччини усвідомили, що успіх Росії в Україні може стати лише першим кроком у ширшій експансії, спрямованій на відновлення контролю над колишніми країнами радянського блоку. Це змусило їх активізувати зусилля для запобігання подальшій агресії Кремля. Зокрема, Польща, Чехія та Словаччина стали одними з найбільш активних союзників України, надаючи їй військову, фінансову та гуманітарну допомогу [1].

Попри першу реакцію країн Вишеградської групи на підтримку територіальної цілісності України та її європейського вибору, єдиної та спільної позиції серед учасників цього регіонального об'єднання не сформувалося. Це свідчить про відсутність консенсусу щодо оцінки дій Росії на території України та санкцій проти країни-агресора. Після початкових реакцій на анексію Криму й окупацію окремих районів Донецької та Луганської областей Росією, наступна фаза активізації уваги V4 до війни розпочалася наприкінці лютого 2022 року. У цьому контексті співпраця Вишеградської групи переживає серйозну напругу [4].

Діяльність органів державної влади країн V4 чітко демонструє їхні позиції щодо російсько-української війни. Регулярні зустрічі в форматі V4, V4+Україна на рівні міністрів та заступників міністрів, а також аналіз нормативно-правових актів і офіційних заяв, стосуються важливих питань, що виникають у контексті війни після 24 лютого 2022 року, підкреслюючи важливість українського питання для держав Вишеградської групи.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну змінило ситуацію. Країни

Вишеградської групи активізували свої висловлювання щодо підтримки України та засудження агресії в офіційних заявах на різних рівнях. Уперше після початку вторгнення, країни V4 висловили офіційну підтримку Україні 8 березня 2022 року в спільній заяві прем'єр-міністрів V4 та Великої Британії, що підтверджувало підтримку з боку потужного міжнародного гравця. Лідери V4 запропонували повну підтримку уряду та народу України, продовження координації дій щодо застосування санкцій проти Росії, а також звернення до Міжнародного кримінального суду. Вони також підтвердили готовність мобілізувати значні фінансові та людські ресурси для допомоги Україні та українським біженцям, у тому числі погодивши пакет підтримки в 1 мільйон євро через Міжнародний Вишеградський фонд [44].

Навесні та влітку 2022 року спільна позиція V4 щодо війни в Україні підтверджувалася низкою колективних документів. Так, 25 квітня 2022 року була оприлюднена декларація представників Комітетів у справах Європейського Союзу парламентів країн Вишеградської четвірки, в якій окрім усебічної підтримки України містилися заклики негайно припинити військові дії, вивести війська з території України, включаючи самопроголошені сепаратистські території та незаконно анексований Крим. Було також висловлено підтримку наданню Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС та започаткуванню переговорного процесу щодо вступу [12].

30 червня 2022 року було підписано спільну декларацію Міністрів внутрішніх справ V4, в якій знову засуджувалася агресія Росії, висловлювалася підтримка Україні та підтверджувалась готовність забезпечувати належний захист і прийом біженців з України. Окрім того, 5 грудня 2022 року була оприлюднена ще одна важлива декларація на рівні голів комітетів з питань оборони та безпеки парламентів країн V4, в якій підтверджувалася непохитна підтримка незалежності та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, засуджувався незаконний напад Росії та висувалися вимоги припинити військові дії, включаючи атаки на житлові райони й цивільну інфраструктуру [12].

З іншого боку, повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році спричинило розкол у групі. Уряд Угорщини на чолі з Віктором Орбаном і уряд Словаччини під керівництвом Роберта Фіцо відмовилися підтримувати Україну та повторювали російські заяви про те, що війну спровокувало НАТО. Натомість уряд Чехії на чолі з Петром Фіалою та польський уряд Дональда Туска є одними з найсильніших прихильників України. Цей розкол став очевидним на саміті в Празі у 2024 році, коли Фіала зазначив, що «не має сенсу, якщо ми розходимося у поглядах на причини російської агресії проти України та шляхи її вирішення». Міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський також наголосив, що для Польщі, як найбільшої країни групи, пріоритетом повинно бути співробітництво в рамках Веймарського трикутника (Польща, Німеччина, Франція) і з США, а не з Вишеградською четвіркою [4].

Хоча деякі чеські політики навіть закликали до виходу з Вишеградської четвірки, Віт Достал, керівник аналітичного центру АМО з питань зовнішньої політики, зауважив, що V4 пережила багато урядів із різними зовнішньополітичними пріоритетами. Він підкреслив важливу роль групи у створенні мереж між державними службовцями (включно з експертами на міністерському рівні), що допомагає чотирьом країнам у переговорах в межах ЄС, а також у розвитку співпраці серед громадських організацій [1].

Зауважимо також, що Польща претендує на регіональне лідерство, яке реалізує за допомогою багатосторонніх форматів співпраці, зокрема й у рамках V4. Держава усвідомлює високий рівень безпекової загрози для своїх кордонів, нарощує обороноздатність, наполягає на посиленні східного флангу НАТО, надає значну практичну допомогу Україні в боротьбі з агресією РФ та ліквідації її наслідків. Польща лобіює та підтримує ініціативи щодо жорсткого реагування на агресивну політику Росії, зокрема пакети санкцій проти РФ, запроваджені Євросоюзом. У зовнішніх орієнтирах польська сторона прагне розвивати політичну та безпекову співпрацю зі Сполученими Штатами Америки [20].

Словаччина та Чехія традиційно дотримуються проєвропейського курсу всередині V4. Сьогодні політика їх урядів спрямована на зміцнення зв'язків зі своїми європейськими та євроатлантичними партнерами (зокрема з державами Західної Європи та США). Також Словаччина та Чехія надають практичну допомогу Україні у подоланні збройної агресії РФ та сприяють її європейській та євроатлантичній інтеграції. Обидві держави намагаються підтримувати і євроінтеграційні прагнення держав Західних Балкан.

Угорщина є «антагоністом» серед держав – членів V4 через власний підхід щодо реагування на агресію РФ проти України. Угорський уряд категорично проти надання збройної підтримки Україні та прямого транзиту летальної зброї через угорсько-український кордон; блокує окремі положення ледь не кожного пакету санкцій ЄС проти РФ; продовжує торговельну, економічну та енергетичну співпрацю з Росією; дотримується різкої та суперечливої риторики щодо України, Євросоюзу, США, а також своїх найближчих сусідів у Центральній та Східній Європі. Крім того, Угорщина вже тривалий час зволікає з ратифікацією заявки Швеції на вступ до НАТО.

Політичні розбіжності між членами V4 вплинули і на рівень суспільного сприйняття відносин усередині Вишеградської групи. За результатами дослідження «Тенденції політики держав V4 у Східній Європі», проведеного восени 2022 р., політично активні спільноти Польщі, Словаччини та Чехії констатували погіршення якості двосторонніх відносин з Угорщиною. При цьому найбільше зниження якості таких відносин відзначили саме польські респонденти (оцінка відносин Польщі та Угорщини з категорії «добрі/дуже добрі» у 2021 р. набула статусу «нейтральні» у 2022 р.) [27].

Незабаром після початку повномасштабної агресії РФ проти України позиція Угорщини стала причиною небажання інших трьох членів V4 брати участь у низці зустрічей з угорськими колегами на міністерському рівні. Так, скасовано зустріч міністрів оборони, що мала відбутися 30 березня 2022 р. в Будапешті. Водночас, з осені 2022 р. спостерігаються спроби знайти нові підходи до співпраці в рамках Вишеградської групи в тих сферах і питаннях,

щодо яких уся четвірка має спільні інтереси. Цьому сприяло головування в об'єднанні Словаччини з 1 липня 2022 р. (до неї головувала Угорщина). Для збереження подальшої співпраці у V4 Словацька Республіка змінила пріоритетний вектор роботи об'єднання з політичних питань на інші сфери – зокрема поглиблення регіональної співпраці у розвитку транспорту, атомної енергетики, низьковуглецевих, зелених і цифрових технологій; трансформації, стійкості, мобільності молоді та міжособистісних стосунків. При цьому головування Словаччини спрямоване на «приглушення» зовнішньополітичного виміру V4 [23].

26 червня 2023 р. на зустрічі глав урядів держав V4 у Братиславі сторони змогли домовитися про бачення порядку денного об'єднання під головуванням Чеської Республіки на наступний рік. Польща, як і під час попередніх зустрічей, наполягала на пошуку об'єднуючих чинників (галузева співпраця) і уникненню розбіжностей. Для держав Вишеградської групи безпека Центральної та Східної Європи і далі є пріоритетом, а членство в НАТО та ЄС – надійною гарантією безпеки. Також урядовці заявили про одностайне неприйняття нинішньої міграційної політики ЄС та очікування від нього механізмів для захисту від зовнішньої міграції.

Із 1 липня 2023 р. у Вишеградській групі головувала Чеська Республіка. Її програма головування структурована за трьома основними напрямками: 1) безпечне та розвинуте суспільство – сприяння контактам у галузі культури, освіти і науки, спорту; налагодження співпраці у сфері внутрішньої та зовнішньої безпеки, цивільного захисту, держуправління, охорони здоров'я [29]. 2) Інноваційна та взаємопов'язана економіка – спрямованість на конкретні галузеві проєкти в транспортному й енергетичному секторах; перехід до інноваційної, цифрової та зеленої економіки тощо. 3) Підтримка України – надання політичної і практичної допомоги Україні та її громадянам у різних секторах, зокрема через програми Міжнародного Вишеградського фонду; обговорення майбутнього Східного партнерства, пошук шляхів

сприяння євроінтеграції України, Молдови, Грузії та держав Західних Балкан [29].

Польща вступає в період значущих головувань у міжнародних організаціях. З 1 липня вона розпочала річне головування у Вишеградській групі (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина), а з 1 січня 2025 року очолить Раду Європейського Союзу на шість місяців.

Вишеградська четвірка нині стикається з певними труднощами у співпраці, зокрема через різні позиції її учасників щодо війни в Україні та політики стосовно Росії. Польща має складне завдання – об'єднати країни групи для реалізації спільних ініціатив із підтримки України. Розуміючи складність ситуації, Варшава обрала гасло свого головування «Повернення до коріння» (Back to Basics), акцентуючи увагу на фундаментальних принципах: свободі, правах людини, верховенстві права та сприянні європейській інтеграції й безпеці в регіоні.

Основними напрямками польського головування визначено: підвищення добробуту громадян країн V4 через посилення безпеки; розвиток транспортної та інфраструктурної взаємодії; а також зміцнення потенціалу співпраці між країнами групи. Всі ці аспекти інтегрують питання підтримки України, яка протистоїть російській агресії.

Водночас Варшава усвідомлює обмеженість своїх можливостей впливу на позиції інших учасників групи щодо війни в Україні, особливо Словаччини та Угорщини, які дотримуються різних поглядів на це питання. Тому Польща акцентує увагу на ініціативах, які не викликають розбіжностей серед країн V4, таких як розвиток транспортної інфраструктури, обмін досвідом у регіональній трансформації, а також забезпечення освіти для дітей українських біженців.

Попри складності, Польща планує зосередитися на протидії російській агресії, включаючи інформаційну боротьбу з дезінформацією, спрямовану на формування суспільної обізнаності в країнах Вишеградської групи. Через напружені стосунки між лідерами держав V4, дати самітів на найвищому рівні

наразі не визначені, оскільки їх проведення залежатиме від поточної політичної ситуації. У програмі головування Польщі передбачено численні експертні зустрічі, конференції та зустрічі міністрів [5].

Незважаючи на те, що головування у Вишеградській групі не є пріоритетним завданням для Польщі на тлі підготовки до головування в Раді ЄС, його не слід розглядати як суто формальний процес. Польща має можливості реалізувати важливі ініціативи, зокрема у гуманітарній сфері, які є важливими в умовах війни. Крім того, Варшава здатна скликати позачергові зустрічі країн «четвірки» для обговорення актуальних викликів. Наскільки ефективно Польща використає ці можливості, покаже час.

Головування Польщі в Раді ЄС після Угорщини стане можливістю виправити недоліки попереднього періоду, зокрема в контексті питань, важливих для України. Успіх Польщі на цій посаді матиме значення як для самої країни, так і для її східного сусіда.

Отже, загалом, повномасштабне російське військове вторгнення в Україну призвело до створення нової геополітичної ситуації в європейському регіоні та світі в цілому. Діючи всупереч до міжнародного права та перекроюючи кордони держави на свою користь користь, РФ завдала катастрофічного удару міжнародному порядку, який склався після Другої світової війни. Зокрема, міжнародні структури безпеки виявили неготовність до такого розвитку подій. Ключові структурні елементи європейської та євроатлантичної безпеки – НАТО, ЄС та ОБСЄ опинились у пошуках термінового реагування на регіональні та глобальні загрози, що виникли через дії РФ. Будучи у безпосередній близькості до території розгортання військових дій держави Вишеградської групи висловили засудження дій РФ, а також здійснили низку практичних кроків по допомозі Україні. Однак, оскільки їх позиції виявились різними щодо необхідності збільшення військової підтримки України чи посилення санкцій щодо РФ, враховуючи залежність від російських паливно-енергетичних ресурсів, то російсько-українська війна стала також випробуванням для цілісності об'єднання. У межах В4

ускладнилася координація дій між країнами і найочевиднішою причиною є позиція Угорщини, що не відмовляється від вигод подальшої співпраці з РФ, стримано підходить до антиросійських санкцій ЄС, а також не надає воєнної підтримки Україні. Проте В4 продовжує свою діяльність у тих сферах, в яких держави можуть досягти консенсусу, проте з точки зору реакції на нові безпекові виклики відсутність єдності серед членів В4 не сприяє зміцненню стабільності у регіоні Центральної Європи.

3.2. Еволюція зовнішньої та безпекової політики Польщі та Чехії під впливом нових безпекових викликів

Після повномасштабного російського вторгнення в Україну Польща, зокрема, зайняла особливо рішучу позицію. Польське суспільство та політичні сили були одностайні в підтримці України, що частково пояснюється історичною пам'яттю про репресії з боку Росії. Президент Польщі Анджей Дуда прямо заявив, що допомога Україні – це не лише жест солідарності, а й стратегічна необхідність для захисту Польщі від можливих російських зазіхань. Його слова про те, що «якщо українці піддадуться, ми можемо бути наступними», резонували з історичним досвідом країни [27].

Польща відіграє одну з ключових ролей у підтримці України у війні проти російської агресії. Президент Анджей Дуда чітко заявив, що для забезпечення безпеки Європи та світу необхідно зупинити російський імперіалізм. Він наголосив, що це передбачає виведення російських військ із окупованих територій України та повернення до її міжнародно визнаних кордонів, а також покарання військових злочинців.

Прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький демонстрував свою солідарність з Україною, відвідавши Київ 15 березня 2022 року, попри небезпеку. У своїй статті для *The Telegraph* Моравецький порівняв ідеологію «російського світу» із тоталітарними ідеологіями ХХ століття, такими як комунізм і нацизм, наголошуючи, що вона становить смертельну загрозу для

Європи. Під час візитів до України та виступів на міжнародній арені польський прем'єр неодноразово закликав до збільшення військової допомоги Україні, підкреслюючи, що захист України є водночас захистом Польщі [27].

Польща активно підтримує Україну не лише політично, але й матеріально. До червня 2022 року країна надала озброєння на суму близько \$2 млрд, включаючи понад 240 танків і близько 100 бойових транспортерів. Цей внесок є одним із найбільших серед країн-партнерів України [11].

Крім того, Польща серйозно підвищила рівень своєї власної обороноздатності, ухваливши «Закон про захист вітчизни». Документ передбачає збільшення оборонного бюджету до 3% ВВП і розширення чисельності збройних сил до 250 тисяч осіб, зокрема 50 тисяч – у територіальних оборонних підрозділах. Закон також полегшує процес закупівлі озброєнь за кордоном, спрощує співпрацю армії з волонтерськими організаціями та стимулює добровольців до приєднання до резерву [5].

Ці дії Польщі свідчать про її стратегічне бачення та готовність до протистояння потенційним загрозам з боку Росії. Вони також демонструють щирю солідарність із українським народом у боротьбі за свободу та незалежність.

Польща демонструвала свою підтримку на всіх рівнях. Президент Польщі Анджей Дуда 24 лютого 2022 року запевнив у солідарності з Україною, підкреслюючи важливість єдності західного світу та необхідність рішучої позиції щодо Росії. Польща також була готова прийняти великий потік біженців із України. Важливу роль у підтримці України відіграла також активність Польщі на міжнародній арені, зокрема через підтримку діяльності Міжнародної Кримської платформи та посилення співпраці в рамках Люблінського трикутника, що включає Польщу, Україну та Литву.

Публічна підтримка України Польщею проявлялася не тільки через виконавчу владу, а й через законодавчі ініціативи. Так, 12 березня 2022 року польський Сейм прийняв Закон про допомогу громадянам України, що дозволив легалізацію перебування українських біженців на території Польщі.

Крім того, 3 березня 2022 року було ухвалено постанову про підтримку членства України в Європейському Союзі, яка підтверджувала рішучість Польщі забезпечити міжнародну підтримку Україні в умовах російської агресії [20].

8 квітня 2022 року Польський Сейм також ухвалив постанову, яка засуджувала злочини геноциду в Україні, що визнало злочинні дії Росії. В рамках цього документу також вимагалася негайна відмова від членства Росії у міжнародних організаціях, що займаються правовим і безпековим порядком, таким чином демонструючи рішучість у підтримці міжнародної ізоляції Росії [5].

Усі ці дії підтверджують, що Польща стала одним із найбільш активних і рішучих союзників України серед країн Вишеградської групи, а її політика значно відрізнялася від більш обережних позицій інших держав цього регіонального утворення.

Польща продовжила активно підтримувати Україну не лише на дипломатичному та політичному рівнях, але й через законодавчі ініціативи та економічну допомогу. Важливими кроками стали прийняття спеціальних законів та ініціатив, які сприяли не лише допомозі Україні, а й забезпеченню безпеки Польщі та зміцненню обороноздатності.

12 квітня 2022 року був прийнятий Закон про спеціальні рішення у сфері протидії підтримці агресії проти України та захисту національної безпеки, який включав введення ембарго на імпорт вугілля з Росії. Це стало частиною економічної стратегії Польщі щодо обмеження економічних зв'язків з Росією, що підтверджує її чітку позицію проти агресії Кремля [23].

Ще одним важливим кроком стала зміна в Законі про захист Батьківщини, яка передбачала значне збільшення витрат на оборону до 3% ВВП у 2023 році, а також створення значно більших збройних сил – до 250 тисяч професійних військових і 50 тисяч в Силах територіальної оборони.

У 2022 році Польща стала одним із найбільших донорів військової допомоги Україні, надавши близько 2 мільярдів доларів, що робить її третім за

величиною постачальником після США та Великої Британії. Водночас Польща надала прихисток понад 3,5 мільйонам українців, що стало важливим гуманітарним виміром її підтримки.

Інформаційна підтримка також була ключовим аспектом допомоги. Польща оперативно створила численні інформаційні ресурси для українців, які тікали від війни, зокрема інтернет-портали, що надавали інформацію про соціальне забезпечення, освіту, працевлаштування та інші послуги. Ці портали координувалися державними установами, органами місцевого самоврядування, а також неурядовими організаціями.

Окремо варто згадати активну участь польських парламентарів у міжнародних заходах, маршах проти агресії Росії, а також у численних зустрічах на високому рівні, де питання підтримки України завжди було в центрі уваги.

Таким чином, підтримка Польщі України не лише не змінилася, але й посилилася з початку війни, і навіть через деякі загострення у відносинах наприкінці 2023 року, Польща зберегла свою незмінну позицію – беззаперечна підтримка України та засудження агресії Росії.

Чеська Республіка з першого дня повномасштабного вторгнення Росії стала одним із найближчих партнерів України. Колишній президент Мілош Земан, який раніше мав репутацію проросійського політика, після 24 лютого 2022 року змінив свої погляди та публічно засудив російську агресію, підтримав санкції проти Росії та назвав Володимира Путіна воєнним злочинцем. Водночас новий президент Петро Павел і прем'єр-міністр Петр Фіала демонструють абсолютну єдність у підтримці України. У 2022 році Чеська Республіка експортувала до України військову техніку на суму понад 1,9 мільярда євро, а загальний обсяг допомоги, наданої Прагою, становить 4,2 мільярда євро. Обидві країни не лише підтримують Україну у військовому та гуманітарному аспектах, але й сприяють її інтеграції до ЄС та НАТО, розуміючи, що допомога Україні є запорукою стабільності та безпеки всього регіону.

15 березня 2022 року під час візиту прем'єр-міністра Чеської Республіки Петра Фіали до України було обговорено питання підтримки нашої держави у війні та посилення санкцій проти Росії як країни-агресора. Черговий візит Фіали з урядовою делегацією до України відбувся 31 жовтня 2022 року. Під час зустрічі з президентом України Володимиром Зеленським прем'єр-міністр висловив визнання мужності українського народу в боротьбі за демократичні цінності, свободу та територіальну цілісність. Він наголосив, що Чеська Республіка продовжить підтримувати Україну, особливо з огляду на зростаючу агресивність Росії [1].

Фіала відзначив важливість надання Україні військової, гуманітарної та економічної допомоги, а також окреслив перспективу її вступу до НАТО та Європейського Союзу. У рамках чеського головування в ЄС Україна була пріоритетом, що підтверджувалося активною співпрацею. За свій внесок у зміцнення міждержавних відносин, підтримку незалежності та територіальної цілісності України, Фіала був нагороджений орденом Ярослава Мудрого I ступеня [25].

31 жовтня 2022 року, під час спільного засідання урядів України та Чеської Республіки, було підписано три документи, серед яких спільна заява, що підтверджує рішучість відновити територіальну цілісність і суверенітет України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Ця співпраця стала важливим кроком у зміцненні двосторонніх відносин, стабільності та економічного розвитку [5].

Програма гуманітарної, стабілізаційної, реконструкційної та економічної допомоги Чеської Республіки для України на 2023-2025 роки передбачає виділення майже 20 мільйонів доларів щорічно. Кошти спрямовані на компенсацію збитків від війни, підтримку внутрішньо переміщених осіб, розмінування територій та реконструкцію критичної інфраструктури. Це надає важливі ресурси для постконфліктного відновлення та розвитку України [6].

Підтримка та співпраця між Україною та Чеською Республікою є важливими для забезпечення стабільності, розвитку та процесу відновлення

України. Ці зусилля сприяють побудові мирного і процвітаючого суспільства, покращуючи життя українських громадян. Однією з ключових ініціатив стало підтвердження урядом Чеської Республіки непохитної підтримки євроінтеграційного курсу України та її прагнення до вступу в НАТО як вільного демократичного вибору українського народу. У відповідь на військову агресію Росії проти України Чехія вирішила суттєво збільшити бюджет на оборону. Міністр фінансів Збінек Станжура заявив, що уряд планує нарощувати інвестиції в оборонну сферу. Якщо у 2021 році Чехія витратила 1,4% ВВП на оборону, то до 2025 року цей показник має зрости до 2% ВВП [24].

Чехія, як і Польща та Словаччина, швидко відреагувала на російське повномасштабне вторгнення в Україну. 24 лютого 2022 року президент Чеської Республіки Мілош Земан, незважаючи на свою традиційну проросійську позицію, рішуче засудив дії Росії та її президента, вказавши на агресію проти суверенної держави. Після того, як стали відомі звірства російських військових у Бучі та інших містах Київщини, Земан заявив, що Путін має бути визнаний військовим злочинцем.

Того ж дня прем'єр-міністр Чехії Петр Фіала також виступив із жорсткою заявою, назвавши вторгнення Росії абсолютно невиправданим актом агресії. Він скликав позачергове засідання Ради державної безпеки, на якому були прийняті важливі рішення, зокрема відкликання згоди на створення генеральних консульств Росії в Брно та Карлових Варах, виклик чеських послів з Росії та Білорусі для консультацій, а також призупинення діяльності консульств Чехії в Санкт-Петербурзі та Єкатеринбурзі. Рада також ухвалила рішення про надання Україні гуманітарної допомоги на суму 300 мільйонів крон [24].

Для вирішення питання з біженцями з України прем'єр-міністр повідомив про запуск спеціальної інформаційної служби для громадян України в Чехії та підготовку чотириетапного плану допомоги біженцям. Чехія також внесла зміни до свого законодавства, щоб полегшити прийом біженців. Уже 17

березня 2022 року Сенат схвалив пакет законопроектів, які визначали умови надання тимчасового захисту іноземцям, зокрема громадянам України. Закони також забезпечували право на роботу, соціальні послуги, освіту та медичне обслуговування для біженців [24].

Таким чином, Чехія, реагуючи на агресію Росії, не лише висловила рішучу підтримку Україні на дипломатичному рівні, але й вжила низку практичних заходів для допомоги біженцям та забезпечення підтримки постраждалій країні.

Після початку повномасштабного російського вторгнення Чехія оперативно відреагувала на ситуацію, створивши низку ініціатив для підтримки України та її громадян. Міністерство внутрішніх справ разом з партнерами організувало регіональні центри допомоги по всій країні, зокрема запустило україномовну цілодобову інформаційну лінію та вебсайт www.nasiukrajinci.cz, який став важливим ресурсом для українців, що шукають допомогу, а також для чехів, які бажають допомогти. Платформа містить інформацію про юридичну допомогу, пошук житла, освіти, працевлаштування та фінансову допомогу.

Особливу роль у підтримці України зіграли чеські університети, які почали пропонувати стипендії українським студентам, спрощуючи умови вступу та визнання українських дипломів. Чеське національне агентство з міжнародної освіти створило вебсайт для науковців, які приїжджають до Чехії, надаючи інформацію про вакансії, стипендії та можливості для аспірантів. Академія наук Чеської Республіки також запропонувала стажування для українських науковців.

Іншою важливою формою підтримки є краудфандингові платформи, зокрема Donio, яка з початку війни організувала збір коштів для допомоги українцям. На платформі було створено 226 зборів, які зібрали понад 68 мільйонів чеських крон [24].

Загалом, Чехія значно змінила свою публічну позицію щодо російсько-української війни, надаючи всебічну підтримку Україні через гуманітарні

ініціативи, освітні та наукові програми, а також через фінансову допомогу.

Таким чином, Польща та Чеська Республіка надають Україні всебічну підтримку у війні та одночасно зміцнюють власну обороноздатність, враховуючи потенційну загрозу з боку Росії. Зокрема, держави ухвалюють нові закони, безпекові та оборонні концепції і доктрини, де відкрито проголошують РФ основною безпековою загрозою, збільшують фінансування сфери оборони, а також диверсифікують джерела постачання енергоносіїв, що дозволяє позбавитися від російської залежності. Повномасштабне російське вторгнення стимулювали зміни у зовнішній та безпековій політиці держав, а підтримка України стала одним із елементів зовнішньополітичної стратегії.

3.3 Особливості зовнішньої та безпекової політики Словаччини та Угорщини

Як ми вже зауважували раніше, країни Вишеградської групи мали спільну оцінку розвитку України через призму демократичних реформ, ринкової економіки та свобод, які вони самі реалізували під час власного транзиту до демократії та євроатлантичної інтеграції. Це було очевидним у часи Помаранчевої революції та Революції Гідності, коли всі чотири країни виступали з одностайною підтримкою демократичних прагнень України, закликаючи до стабільності, територіальної цілісності та мирного розвитку подій. Проте, після 2014 року позиції країн V4 щодо російської агресії та санкцій почали суттєво різнитися, що призвело до відсутності консенсусу всередині групи. Польща виявляла найбільшу активність у засудженні агресії Росії, чітко підтримувала санкції проти РФ і називала її країною-агресором. Її позиція з 2014 року залишається найбільш рішучою та безкомпромісною серед країн V4 [25]. Відтак, політика Словаччини та Угорщини під впливом російсько-української війни різниться від попередньо розглянутих держав.

Словаччина з перших днів повномасштабного вторгнення Росії рішуче підтримала Україну, засудивши агресію та активно виступивши за міжнародні санкції проти Росії. Солідарність Словаччини виявлялася у політичній,

дипломатичній, гуманітарній та військовій допомозі [10].

Президент Зузана Чапутова стала символом цієї підтримки, відкрито визнаючи героїчну боротьбу українського народу за незалежність і суверенітет. Її виступ у Верховній Раді України продемонстрував чітку позицію Словаччини щодо засудження російської агресії та підтримки України [8]. Також важливим жестом солідарності стало відвідування України Чапутовою та прем'єр-міністром Едуардом Гегером під час найскладніших моментів війни. Ці візити підкреслили, що безпека України має вирішальне значення для стабільності та безпеки всього регіону.

Словаччина також забезпечила Україну військовою допомогою. Серед переданого озброєння були системи протиповітряної оборони С-300, самохідні гаубиці «Zuzana» та боєприпаси. Станом на листопад 2022 року Україна отримала сім гаубиць «Zuzana», а також були підписані угоди про подальші постачання.

Окрім військової допомоги, Словаччина активно підтримувала європейську інтеграцію України. У координації з Польщею та іншими партнерами Словаччина виступила за надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Завдяки цій підтримці, 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата, що стало важливим політичним сигналом для українського народу та міжнародної спільноти.

Зусилля Словаччини стали яскравим прикладом того, як невеликі країни можуть відігравати ключову роль у підтримці миру, демократії та безпеки, об'єднуючи міжнародне співтовариство навколо допомоги країні, яка стала жертвою агресії [11].

Словаччина та Чеська Республіка відіграють важливу роль у підтримці України під час війни, демонструючи солідарність на політичному, військовому та гуманітарному рівнях. У 2022 році уряд Словаччини під керівництвом Едуарда Гегера ухвалив масштабну програму переоснащення своїх збройних сил, виділивши понад 2 мільярди євро на закупівлю 152 гусеничних і 76 колісних бойових броньованих машин, що стало найбільшою

військовою закупівлею в сучасній історії країни. Міністр оборони Ярослав Надь наголосив, що базовий рівень витрат на оборону в 2% ВВП має бути підвищений через зростання загроз у регіоні, зокрема через російську експансію. Словаччина активно підтримує Україну, зокрема в її євроінтеграційних та євроатлантичних прагненнях. Братислава також передала Україні значну кількість озброєння, зокрема системи С-300, боєприпаси та самохідні гаубиці «Zuzana» [1].

Словаччина, зокрема, змінювала свою позицію в залежності від політичного керівництва. Прем'єр-міністр Роберт Фіцо у 2012–2018 роках часто озвучував проросійські й антиукраїнські наративи, критикуючи санкції через економічні причини, але після обрання президента Андрея Кіски у 2014 році позиція країни змінилася, він підтримував санкції та закликав РФ дотримуватися Мінських домовленостей. Наступники Фіцо, такі як Петер Пеллегріні та Ігор Матович, повернулися до проросійських заяв. Угорщина, хоч і офіційно засудила дії Росії, однак її залежність від російських енергоносіїв та вплив російського капіталу суттєво обмежували підтримку України, часто блокуючи євроатлантичну інтеграцію України через етнополітичні претензії.

Із позицією Словаччини щодо подій в Україні можна простежити яскраву підтримку та солідарність з Україною, особливо через важливу роль президента Зузани Чапутової, яка з перших днів повномасштабного вторгнення Росії активно висловлювала підтримку Україні. Її звернення 24 лютого 2022 року, в якому вона порівняла агресію Росії з радянським вторгненням 1968 року, стало важливим сигналом для словацького суспільства. Апелюючи до історичної травми Словаччини, Чапутова підкреслила важливість засудження російської агресії та підтримки України в боротьбі за свою незалежність і територіальну цілісність [28].

Це звернення також містило заклик до обережності щодо дезінформації, особливо в контексті російської пропаганди, яка мала потужний вплив не лише на Україну, але й на Словаччину. Чапутова акцентувала увагу на необхідності

ретельно перевіряти джерела інформації, що стало важливим аспектом у контексті боротьби з інформаційною війною, яка супроводжувала військові дії Росії.

Відеозвернення до окупантів 26 квітня 2022 року, яке вона зробила російською мовою, стало ще однією публічною заявою підтримки України та засудження насильства з боку російських військових, зокрема насильства над жінками та дітьми. Ця позиція була ще одним кроком у напрямку чіткої підтримки України в умовах війни, підкреслюючи важливість гуманітарних аспектів і заперечення будь-яких варіантів агресії.

Таким чином, Словаччина, під керівництвом Зузани Чапутової, з самого початку активно засуджувала агресію Росії та виступала за підтримку України, закликаючи до єдності та протидії російській пропаганді. Вона також сприяла інформуванню свого суспільства про небезпеку дезінформації і відіграла важливу роль у дипломатичній підтримці України на міжнародній арені.

Дії Словаччини на підтримку України після початку російського вторгнення демонструють активну участь країни в різних сферах допомоги. Словаччина оперативно адаптувала своє законодавство, щоб забезпечити підтримку біженців і постраждалих від війни. Одна з перших важливих ініціатив – це зміни до Закону про цивільний захист, які дозволили уряду оголосити надзвичайний стан для ефективного реагування на масовий наплив біженців. Це дало змогу організувати необхідне медичне, транспортне обслуговування та забезпечити проживання для тисяч біженців, які втікали від війни в Україні [20].

Уряд Словаччини також створив фонд взаємодопомоги для постраждалих від гуманітарної кризи, який наповнювався як з державного бюджету, так і за рахунок добровільних внесків фізичних та юридичних осіб. Це дозволило швидко реагувати на кризову ситуацію та підтримати людей, які опинилися у скрутному становищі.

Важливим кроком було виділення значних коштів для зміцнення інфраструктури на кордоні з Україною. Міністерство внутрішніх справ

Словаччини отримало фінансування на суму 13 млн євро для будівництва притулків та посилення охорони кордону, а також для створення умов для тимчасового поселення біженців [25].

Словацька Республіка також надала значну військову допомогу Україні на суму 153 млн євро. Крім того, для гуманітарної допомоги, зокрема через агентства ООН, було виділено 540 тис. євро. Словацький уряд активно підтримував наукову спільноту, організувавши конкурс на суму 15 млн євро для університетів і наукових установ, які приймають дослідників з України, що потрапили в групу ризику через війну [25].

Також варто згадати, що Словацька агенція міжнародного співробітництва надала понад 300 тис. євро на проект, спрямований на забезпечення основних продуктів харчування та гігієнічних потреб для найбільш вразливих верств населення України [25].

Таким чином, Словаччина демонструє всебічну підтримку України через надання фінансової допомоги, організацію гуманітарних заходів, а також активну участь у зміцненні міжнародної солідарності для протистояння російській агресії.

Як і в Польщі, Словаччина активно працювала над інформуванням та підтримкою українців, що тікали від війни. Одним із перших кроків стало створення інформаційних ліній для українців, що почали працювати вже 28 лютого 2022 року. Це дозволило не лише надати швидку інформацію про умови перебування та допомогу в Словаччині, але й забезпечити доступ до таких ресурсів з території України. Лінії підтримки, які були організовані Міністерством внутрішніх справ Словаччини, стали важливим інструментом для підтримки біженців.

Однією з ініціатив також стала «Анкета: участь словаків у повоєнній відбудові України», яка мала на меті з'ясувати, наскільки зацікавлені словацькі підприємства та організації в участі в післявоєнному відновленні України. Ця база даних допомогла би в плануванні і залученні Словаччини до відновлення інфраструктури та економіки України після завершення війни [58].

Негайно відгукнувся й недержавний сектор: з перших днів війни в Словаччині було створено численні хаби та платформи допомоги. Однією з найбільш ефективних стала онлайн-платформа «Хто допоможе Україні», яка об'єднала волонтерів і організації, готові надавати різноманітну допомогу біженцям: від тимчасового житла до психологічної підтримки [58].

Однак, з приходом до влади проросійської партії Smer-SD та її лідера Роберта Фіцо в результаті дострокових парламентських виборів у вересні 2023 року, офіційна позиція Словаччини дещо змінилася. Фіцо, відомий своєю проросійською орієнтацією, в своїй передвиборчій кампанії виступав проти військової допомоги Україні. Після свого повернення на посаду прем'єр-міністра він заявив, що уряд Словаччини зосередиться виключно на гуманітарній допомозі Україні, припинивши військову підтримку.

Таким чином, хоча позиція Словаччини з початку війни була активно на боці України, зміна уряду привела до коригування цієї політики, що відображає зміни в внутрішньому політичному курсі країни.

Позиція Угорщини щодо російсько-української війни є особливою серед країн Вишеградської четвірки, і вона визначена кількома факторами, зокрема політикою уряду Віктора Орбана, енергетичною залежністю від Росії та історичними взаєминами з Україною. Будапешт має довгу історію конфліктів із Києвом, зокрема через мовну та освітню політику, яку Угорщина вважає дискримінаційною щодо угорської меншини в Україні.

Незважаючи на традиційну проросійську позицію, після початку повномасштабного вторгнення Росії Угорщина засудила російський напад на Україну і підтримала санкції ЄС проти РФ. Однак, на відміну від інших країн Вишеградської четвірки, Угорщина зайняла більш нейтральну та обережну позицію. Віктор Орбан намагався знайти компроміс між підтримкою санкцій і захистом національних інтересів, які, на його думку, вимагали певної лояльності до Росії, зокрема у питаннях енергетики.

Водночас, позиція Угорщини щодо війни в Україні була менш чіткою. Уряд Віктора Орбана зайняв більш стриману позицію, наголошуючи на

важливості збереження економічних зв'язків із Росією, що викликало напруженість у рамках співпраці країн V4. Це частково послабило єдність регіонального блоку, однак не завадило іншим членам надавати рішучу підтримку Україні [11].

Водночас прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан описує російську агресію як «слов'янську війну», до якої угорці, за його словами, не мають відношення, хоча й беруть непряму участь у її наслідках. Він вважає, що причиною конфлікту стало недотримання Україною Мінських угод і небажання США та Європи надати Росії гарантії невступу України до НАТО [1].

Орбан розглядає будь-яку військову допомогу Україні як участь у конфлікті, що, на його думку, не стосується Угорщини. Він неодноразово наголошував, що угорці повинні триматися осторонь, захищаючи національні інтереси своєї держави. Угорщина відмовляється передавати зброю Україні або дозволяти транзит озброєння через свою територію чи повітряний простір для інших країн. Така позиція пояснюється прагненням Будапешта зосередитися на пріоритеті захисту своїх громадян та суверенітету Угорщини.

Отже, держави V4 зайняли неоднозначну позицію щодо допомоги Україні у війні з Російською Федерацією. Польща, Чехія та Словаччина відіграли важливу роль, надаючи військову допомогу українській армії. Водночас Угорщина, яка тривалий час перешкоджала співпраці України з НАТО, відмовилася пропускати транзит зброї через свою територію із Заходу до України. Крім того, прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан висловлював критику щодо антиросійських санкцій, що додатково ускладнило регіональну співпрацю.

На цьому тлі навесні 2022 року з'явилися припущення про можливий занепад Групи як регіонального об'єднання чотирьох країн Центральної Європи. Одним із індикаторів напруженості стало скасування зустрічі міністрів оборони V4, запланованої на 30 березня 2022 року в Будапешті. Угорщину відкрито критикували за її позицію щодо України та РФ, зокрема

Міністерство закордонних справ Польщі та президент Анджей Дуда. Ця критика призвела до тимчасового замороження більшості контактів між польською правлячою партією «Право і справедливість» та партією Віктора Орбана [10].

Після виборів в Угорщині у квітні 2022 року риторика Орбана щодо РФ залишилася незмінною, що створило загрозу подальшій співпраці країн Центральної Європи у форматі V4. У відповідь на ці виклики прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький у серпні-вересні 2022 року ініціював пошук нової формули регіональної співпраці [6].

Попри розбіжності, під час зустрічі прем'єр-міністрів Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини 24 листопада 2022 року в Кошиці було обговорено допомогу Україні у війні проти Росії. Учасники зустрічі підтримали загальний підхід до питань підтримки України, що свідчить про намагання зберегти єдність у ключових питаннях безпеки та допомоги під час війни.

Отже, держави V4 зайняли неоднозначну позицію щодо допомоги Україні у війні з Російською Федерацією. Польща, Чехія та Словаччина відіграли важливу роль, надаючи військову допомогу українській армії. Водночас Угорщина, яка тривалий час перешкоджала співпраці України з НАТО, відмовилася пропускати транзит зброї через свою територію із Заходу до України. Крім того, прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан висловлював критику щодо антиросійських санкцій, що додатково ускладнило регіональну співпраці [11].

Уряд Угорщини відмовився від надання військової допомоги Україні та заблокував транзит зброї через свою територію, що значно ускладнило допомогу Україні з боку європейських країн. Окрім того, Угорщина блокувала деякі важливі ініціативи, такі як створення тренувальної місії ЄС для українських військових, а також надання Україні фінансової допомоги в рамках ЄС.

Енергетична залежність від Росії стала ще однією причиною, чому Будапешт підтримував проросійські заяви та навіть виступав за зміну стратегії

ЄС щодо війни, вважаючи, що санкції не мали бажаного ефекту і що Європі слід шукати можливості для мирних переговорів з Кремлем.

Угорщина стала третьою країною після Польщі та Румунії за кількістю прийнятих біженців з України, зокрема за період з 24 лютого по 6 червня 2022 року до Угорщини прибули 1,3 мільйона українців. Однак лише близько 20 тисяч із них подали заявку на так званий «захищений статус», який надає фінансову підтримку та медичну допомогу, і половина з цих заявок була задоволена. Порівняно з іншими країнами, як-от Польща (1,2 мільйона заявок) чи Чехія (382 тисячі), кількість тих, хто звернувся за тимчасовим захистом в Угорщині, була значно меншою [11].

Угорщина також продовжує свою гуманітарну допомогу Україні в рамках програми «Угорщина допомагає», започаткованої ще в 2017 році. В рамках цієї програми уряд Угорщини надав близько 2 мільярдів форинтів (понад 5,4 мільйона євро) гуманітарної допомоги, зокрема 1,35 мільярда форинтів через цю ж програму. Окрім того, Угорщина координує гуманітарну допомогу разом з громадськими та благодійними організаціями через Національну координаційну гуманітарну раду [11].

Зовнішня політика Угорщини щодо російсько-української війни має неоднозначний характер. Офіційна позиція уряду, яка є або нейтральною, або проросійською, поєднується з конкретними гуманітарними кроками на підтримку України. Це сприяло загостренню відносин у Вишеградській групі, де Угорщина опинилася в меншості серед Польщі, Чехії та Словаччини. Польща, зокрема, різко критикує позицію Угорщини, що стосується війни, що підтверджує заява польського прем'єр-міністра Матеуша Моравецького, який зазначив, що «шляхи Польщі та Угорщини розійшлися через різне ставлення до війни в Україні» [6].

В цілому, Словаччина та Угорщина не поспішають змінювати свою зовнішню політику після повномасштабного російського вторгнення в Україну, ба більше, останні заяви їх лідерів свідчать про наміри продовжувати співпрацю з РФ у тих сферах, що відповідають їх національним інтересам,

зокрема щодо купівлі російських енергоносіїв за вигідними цінами. Підтримуючи територіальну цілісність України, держави не йдуть далі політичних заяв, не допомагають Україні зброєю тощо. Таким чином, їхня зовнішня та безпекова політика не надто змінилися, хоча в рамках ЄС приєднувались до антиросійських санкцій, як і до відповідних резолюцій в рамках міжнародних організацій, що засуджували дії РФ.

Висновок до розділу 3

Повномасштабне російське вторгнення в Україну істотно змінило безпекову ситуацію в Європі, що не могло не вплинути на держави Вишеградської групи, три з яких є геополітичними сусідами України першого порядку. Держави стикнулися також із потребою диверсифікувати поставки енергоносіїв задля забезпечення власної енергетичної безпеки, перегляду потребували також відносини із РФ. На основі аналізу позицій країн Вишеградської групи щодо російсько-української війни можна зробити кілька важливих висновків, які розкривають динаміку співпраці та глибину викликів у рамках цього регіонального об'єднання.

По-перше, початкова реакція країн Вишеградської четвірки на російську агресію проти України була відносно спільною і ґрунтувалася на декларативній підтримці територіальної цілісності України та її європейського вибору. Проте подальший розвиток подій засвідчив відсутність єдиного бачення ситуації серед країн-членів. Це проявлялося як у відмінностях в оцінках дій Росії, так і в підходах до санкційної політики щодо країни-агресора.

По-друге, після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року активність Вишеградської групи суттєво зросла, і країни V4 частіше висловлювали офіційну підтримку Україні, зокрема на міжнародному рівні. Першим вагомим результатом цього стало спільне звернення прем'єр-міністрів V4 та Великої Британії, яке засвідчило координацію зусиль між країнами Вишеградської четвірки та залучення до

процесу потужних міжнародних партнерів. У заяві було підтверджено підтримку територіальної цілісності України, висловлено готовність до масштабної допомоги українським біженцям і надано підтримку санкційній політиці проти Росії.

По-третє, ключові декларації, прийняті країнами V4 навесні та влітку 2022 року, засвідчили наявність загальної стратегічної лінії підтримки України. У них містилися вимоги до Росії негайно припинити військові дії, вивести війська з території України, включаючи незаконно анексовані Крим та Донбас, а також висловлювалася підтримка надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. Особливо важливими були документи, які підтверджували підтримку України на рівні внутрішньополітичних структур, зокрема міністрів внутрішніх справ і голів комітетів парламентів.

Однак на практиці позиції, задекларовані у спільних документах, не завжди втілювалися в конкретні дії. Польща, яка стала найбільш послідовним союзником України серед країн-членів V4, демонструвала чітку та рішучу політику підтримки, водночас інші країни, такі як Угорщина та Чехія, нерідко займали обережніші або навіть контрверсійні позиції через економічні, енергетичні та внутрішньополітичні чинники. Наприклад, Угорщина, залежна від російських енергоресурсів, нерідко блокувала жорсткі санкції проти Росії та висловлювала стриманість у питаннях військової допомоги Україні. Чехія також демонструвала внутрішньополітичний розкол через проросійські заяви колишнього президента Мілоша Земана, хоча інші політичні сили підтримували Україну більш активно.

Нарешті, слід зазначити, що попри всі суперечності, війна в Україні стимулювала активізацію роботи Вишеградської четвірки у форматі V4+Україна. Регулярні зустрічі на різних рівнях, включаючи міністрів, заступників міністрів і парламентарів, стали важливим інструментом координації підтримки України та обговорення питань безпеки й гуманітарної допомоги.

Вишеградська група продовжує відігравати важливу роль у

європейському контексті реагування на російсько-українську війну, проте її здатність діяти як монолітний блок залишається обмеженою через різні геополітичні інтереси, внутрішньополітичні пріоритети та економічні залежності окремих країн-членів. Тривала напруга у співпраці в межах V4 є відображенням ширших викликів, з якими стикається Європейський Союз у процесі формування спільної політики щодо України та Росії.

У той час, коли зовнішня та безпекова політика Польщі та Чехії еволюціонувала, держави диверсифікували поставки енергоресурсів, збільшили фінансування обороноздатності, оновили стратегічні безпекові документи, йде робота над оновленням зовнішньополітичних концепцій, приміром у Чехії, а також ці держави підтримують Україну на всіх майданчиках і акцентують, що від успіху України у війні залежить їхня безпека; то політика Словаччини та Угорщини є більш прагматичною. Визнаючи безпекові загрози в Європі, держави не поспішають припиняти торгувати з РФ чи змінювати свої стратегічні документи, посиляючись на захист своїх національних інтересів.

ВИСНОВКИ

Під час виконання роботи нами було досліджено еволюцію зовнішньої та безпекової політики країн Вишеградської групи під впливом російсько-української війни. Ми проаналізували ключові зміни, що відбулися в політиці цих держав, зокрема в контексті змінюваного геополітичного середовища та безпекових викликів, які виникли після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. У роботі були окреслені головні фактори, які вплинули на зміну пріоритетів цих країн, включаючи їх інтеграцію в структури Європейського Союзу та НАТО, а також їхні відносини з Україною та РФ.

Особливу увагу ми приділили змінам у зовнішній та безпековій політиці Чехії та Польщі, які демонструють найбільшу підтримку України серед держав Вишеградської групи. Чехія активізувала свою діяльність у міжнародних структурах, надаючи гуманітарну та військову допомогу Україні, а також посилила дипломатичний тиск на Росію. Важливим аспектом стало її послідовне відстоювання санкційної політики ЄС щодо агресора. Польща, у свою чергу, виступила не лише як ключовий союзник України в регіоні, а й як важливий транзитний пункт для військової та гуманітарної допомоги. Її безпекова політика після 24 лютого 2022 року зазнала значної мілітаризації, зокрема через модернізацію армії та розширення співпраці з НАТО.

На противагу цьому, Словаччина та Угорщина демонструють більш стримані або навіть суперечливі позиції у відносинах з РФ. Словаччина, хоч і підтримує санкції проти Росії та надає гуманітарну допомогу Україні, зберігає певну економічну залежність від російських енергоресурсів, що впливає на її зовнішню політику. Угорщина ж, попри формальну підтримку європейських санкцій, продовжує активно співпрацювати з Росією, зокрема в енергетичній сфері, що викликає напругу в межах Вишеградської групи та ЄС. Така позиція Угорщини не лише перешкоджає виробленню спільної політики групи, а й

підриває її єдність у питанні безпеки.

Зміни в зовнішній і безпековій політиці держав Вишеградської групи мають важливе значення для регіональної безпеки та стабільності Європи, оскільки вони впливають не тільки на взаємодію цих країн із сусідніми державами, а й на політику Європейського Союзу та НАТО щодо безпеки в Східній Європі. В результаті аналізу ми також виявили певні тренди в адаптації стратегій цих країн до нових реалій, таких як зростання загрози від гібридних війн, кібератак та інших форм агресії.

Практичне значення цієї роботи полягає в тому, що вона дає можливість не тільки оцінити ефективність зовнішньої та безпекової політики країн Вишеградської групи в умовах війни, а й спрогнозувати подальші зміни в їхній політиці. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення стратегії співпраці з цими країнами в рамках європейських та міжнародних ініціатив, а також для коригування зовнішньополітичних курсів окремих країн, зокрема України, що враховують внутрішні та зовнішні чинники, які визначають політику країн Вишеградської групи.

На основі проведеного аналізу ми сформулювали низку рекомендацій щодо розвитку співпраці між Україною та країнами Вишеградської групи в умовах постійно змінюваного міжнародного середовища. Ці рекомендації орієнтовані на підвищення ефективності взаємодії, посилення безпеки та стабільності в регіоні, а також на можливі шляхи вирішення внутрішніх суперечностей між державами групи щодо їх політики щодо РФ та України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. «Вишеградська четвірка» домовилась допомогти Україні з ремонтом техніки й розмінуванням. Eurointegration. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/27/7147587/>
2. 30 років Вишеградської четвірки – економічна оцінка розвитку країн: досягнення, перспективи та уроки для України: Збірник матеріалів круглого столу кафедри менеджменту та Інституту права, економіки та міжнародних відносин, присвячений 30-річчю Вишеградської четвірки / під ред. Т. Деркач, М. Коваленко. Одеса, 2021. 104 с.
3. Анджей Дуда: Всі країни V4 знають, чим є домінування РФ. Polskie Radio. URL: <https://www.polskieradio.pl/398/7856/Artykul/3051759>
4. Артёмов І. Регіональна політика країн Вишеградської четвірки: досвід для України. Український історичний збірник. 2014. Вип. 17. С. 226–234.
5. Близняк О. Позиції країн Вишеградської групи в політиці ЄС щодо України в умовах російсько-української війни. Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, No 42, с. 27–35. DOI: 10.31861/mhpi2020.42.27-35.
6. В МЗС Польщі розкритикували політику Угорщини щодо України і РФ. Eurointegration. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/24/7136558/>
7. Вагнер П. Чи може Вишеградська група служити моделлю для розвитку співпраці між іншими країнами? Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. Братислава, 2010. С. 10–11.
8. Виступ у Верховній Раді України Президента Словацької Республіки Зузани Чапутової. URL: <https://www.rada.gov.ua/documents/wparl/224453.html>
9. Вишеградська четвірка і Україна: напрямки, механізми і форми

партнерства. Збірник матеріалів міжнародного наукового круглог столу (м. Тернопіль, 1 грудня 2020 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 98 с.

10. Вовканич І., Шніцер І. Реакція країн Вишеградської четвірки на повномасштабне воєнне вторгнення Росії в Україну. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2022. Вип. 2. С. 7–19.

11. Генасамблея ООН засудила вторгнення Росії і закликала негайно вивести війська з України. *Eurointegration*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/2/7135096/>

12. Джерельно-інформаційна база дослідження співробітництва країн-членів Вишеграду. *Український історичний збірник*. 2004. Вип. 8. К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. С. 527–534.

13. Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: уроки для України. Мукачево, 30–31 жовтня. Ужгород, 2003. 136 с.

14. Етапи співробітництва країн-членів Вишеграду. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 13. К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. С. 207–215.

15. Желіховський С. Наступні після України: як східні члени ЄС готуються до нападу Росії. *Eurointegration*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/04/5/7137253/>

16. Заснування міжнародного регіонального об'єднання Вишеград: передумови і наслідки. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Щоквартальний науковий журнал. 2005. № 4. С. 95–100.

17. Зуб С. Основні чинники внутрішньої та зовнішньої взаємодії країн Групи Вишеграду. *Збірник наукових праць*. 2018. Вип. 1 (20). С. 231–249.

18. Кіш Є. Вишеград – «забутий регіон» європейської консолідації країн Центральної Європи. *Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: можливості для України*. Ужгород, 2003. С. 74–80.

19. Кіш Є. Міжнародна регіональна інтеграція країн Центральної Європи в форматі Вишеградської четвірки після вступу до Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: історія. 2006.

Випуск 16. С. 120–130.

20. Кіш Є. Проблеми регіонального лідерства Вишеградської четвірки у Центральноєвропейському регіоні. Наукові записки. 2008. Вип. 38. С. 156–166.

21. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. К.: Логос, 2000. С. 35–36.

22. Кіш Є. Феномен Вишеграду. Політика і час. 2006. № 4. С. 16–24.

23. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції. Ужгород: Ліра, 2008.

24. Корнійчук Л. Еволюція безпекової політики Чеської Республіки під впливом російсько-української війни. // Філософія і політологія в контексті сучасної культури.

URL: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/1223/1361>

25. Країни Групи Вишеграду домовилися підтримувати Україну. Угорщина також виділить гроші. VOA. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/vyshehradski-krajiny-pidtrymaly-dopomohu-ukrajini/6848704.html>

26. Латенко В. Вишеградська група: історія створення та досвід співпраці з Україною в контексті європейської інтеграції. Європейські історичні студії. 2019. № 13. С. 25–50.

27. Лебедюк В. Вишеградська четвірка: від ідеї до успішного проекту. Демократичний транзит у країнах Групи Вишеграду й Україні: вибрані аспекти. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018. С. 16–35.

28. Лендвел М. Україна та Вишеградська четвірка: стан і перспективи розвитку відносин. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2015. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1861/>

29. Лизун М. Архітектура сучасних процесів регіональної інтеграції. Економіка та суспільство. 2017. № 13. С. 102–107.

30. Лісак І. Вишеградська група: уроки для України. Новітня історія

України: між нацією і державою. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2012. С. 91–95.

31. Міжнародне співробітництво країн Вишеградської четвірки у міжнародних відносинах. Політика. 2013. № 2. С. 60–67.

32. Мартинюк В. Структура і динаміка зовнішньої політики країн Вишеградської групи. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2010. Вип. 36. С. 100–106.

33. Мартинюк В. Вишеградська група в умовах кризи в Європейському Союзі. Соціально–економічні проблеми та державне управління. 2014. Вип. 1. С. 45–49.

34. Мартинюк В. Вишеградська група та Україна. Регіональна політика у глобалізованому світі. Наукові праці. 2014. Вип. 2. С. 87–95.

35. Нагірний І. М. Вишеградська четвірка: модель економічної інтеграції для України. Теорія та практика державного управління. 2021. Вип. 5. С. 110–118.

36. Офіційний сайт Вишеградської групи:
<https://www.visegradgroup.eu>

37. Перепелиця Г.М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи: Монографія. К.: Стилос-ПУ “Фоліант”, 2003. 432 с.

38. Польща надасть Україні 200 мільйонів євро на відбудову: 60% з них – на проекти у Львівській області. Radio Svoboda. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-polsha-200millioniv/7151059.html>

39. Похолко О. Порівняльна характеристика політики країн Вишеградської групи та України в контексті європейської інтеграції. Політичні науки. 2018. Вип. 3 (25). С. 46–55.

40. Проблеми регіональної політики країн Центральної Європи. Аналітичний огляд. Україна та Вишеградська четвірка. К.: Видавництво Інституту стратегічних досліджень, 2005. С. 5–21.

41. Седляр Ю.О. Аналіз та прогнозування зовнішньої політики: навч. посібник. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2010. 272 с.

42. Стратегія розвитку Вишеградської четвірки на 2021–2024 роки. МЗС Польщі. URL: <https://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wspolpraca-w-ramach-grupy-wyszehradzkiej-wsparcie-dla-ukrainy>
43. Ташкентська декларація – міцний крок до подолання кризових ситуацій. EU Delegation. URL: <https://eeas.europa.eu/ukraine-en/eeas-delegation-press-releases>
44. Україна, Польща і Чехія домовилися про допомогу у відновленні України. TSN. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-polshha-chehiya-domovilisy-pro-pomoc-v-vidnovlenni-ukrayini-1563183.html>
45. Шергін С.О. Політологія міжнародних відносин: навч. посібник. К.: ДА при МЗС України, 2013. 204 с
46. Duncan George T., Siverson Randolph M. Flexibility in Alliance Partner Choice in Multipolar Systems // International Studies Quarterly. 1982. Volume 26. № 4. PP. 511-538.
47. Fedder Edwin H. The Concept of Alliance // International Studies Quarterly. 1967 Volume 12. № 1. PP. 65-86.
48. Holbraad C. Middle Powers in International Politics. New York: St. Martin's Press, 1984. 234 p.
49. Holsti Ole R., Hopmann Terrence P., Sullivan John D. Unity and Disintegration in International Alliances. – Lanham. New York. 1973. 293 p.
50. Levy Jack S., Barnett Michael M. Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-1973 // International Organization. 1991. Volume 45. № 3. PP. 369-375.
51. Liska G. Nations in Alliance. The Limits of Interdependence. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962. 301 p.
52. Pratt C. Has Middle Power Internationalism A Future? Montreal: McGill-Queen's University Press. 1990. 176 p.
53. Snyder G. H. Alliance Theory: A Neorealist First Cut // Journal of International Affairs 1990. Volume 44. № 1. PP.103-123.
54. Snyder G. Alliance Politics. Cornell University Press, 1997. 414 p.

55. Walt S. *International Relations: One World, Many Theories // Foreign Policy*. 1989. (110). PP.29-47.
56. Wood B. *The Middle Powers and the General Interest*. Ottawa, Ont.: The North-South Institute, 1987. 52 p.
57. NATO. *Collective Defence in Eastern Europe after Crimea Annexation*. Brussels, 2018. URL: <https://www.nato.int/docu/defence-east>
58. Economist. *Visegrad Nations: Divided Over Russia, United Over Security?2022*. URL: <https://www.economist.com/visegrad-security>
59. European Union. *Strategic Compass for Security and Defence*. Brussels: European Commission, 2022. URL: <https://ec.europa.eu/defence-strategy>
60. Globsec. *V4 Countries and Ukraine: Perspectives and Policies*. Bratislava, 2022. URL: <https://www.globsec.org/v4-ukraine>
61. Centre for Eastern Studies (OSW). *Slovakia's Security Challenges in the Face of Russian Aggression*. Warsaw, 2023. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/slovakia-security>
62. Ministry of Foreign Affairs of Poland. *Program of Polish Presidency in the Visegrad Group 2024–2025*. Warsaw, 2023. URL: <https://www.gov.pl/web/v4-presidency>
63. *The 2020 Year in Review: The impact of COVID–19 in 12 charts*. World Bank Blogs. URL: <https://blogs.worldbank.org/voices/2020-year-review-impact-covid-19-12-charts>
64. Visegrad Fund. *Cooperation Projects and Regional Strategies*. 2016–2023. URL: <https://www.visegradfund.org>

ДОДАТКИ

Додаток А

Держави Вишеградської групи

Джерело: <https://glavcom.ua/columns/mknyazhitsky/vishehradska-hrupa-tse-minule-chi-takozh-i-majbutnje-954691.html>